

Bizonyítás

Szerző: DÖME Attila

Affiliáció: bíró, Kúria

Rovat: Polgári eljárásjog

Rovatszerkesztő: HARSÁGI Viktória

Lezárás dátuma: 2017.05.31

Idézési javaslat: DÖME Attila: „Bizonyítás” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Polgári eljárásjog rovat, rovatszerkesztő: HARSÁGI Viktória) <http://ijoten.hu/szocikk/bizonyitas> (2019). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A bizonyítás a polgári peres eljárás leghangsúlyosabb, mindazonáltal nem szükségszerű szakasza. Célja a peres felek által a bíróság elé vitt jogvita kérdéses ténybeli elemeinek a megállapítása. Ha ezek az úgynevezett jogi tények nem kérdésesek (a felek között ténybeli vita nincs, egyező tényállításaik pedig a bíróság számára sem kétségesek), bizonyításra nem kerül sor a perben, a bíróság a jogkérdésben való állásfoglalásával hozza meg érdemi döntését. A bizonyítás joga felöleli a bírói ténymegállapítás folyamatát, a peres felek ezzel kapcsolatos jogait és kötelezettségeit, a bíróság erre irányuló feladatait, a bizonyítás módszereit és eszközeit, az abban részt vevő más személyek részvételének feltételeit, jogait és kötelezettségeiket. A polgári perjogi bizonyításnak a kontinentális jogi hagyományokra épülő, hazai jogban tárgyiasuló szabályait alapvetően a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény határozza meg.

Tartalomjegyzék

1. A bizonyítás jogtörténeti gyökerei

2. A bizonyítás fogalma

3. A bizonyítás alapvető elve

3.1. A bizonyítási szabadság tartalma

3.2. A bizonyítási szabadság korlátai

4. A bizonyítási joganyag szerkezeti mintái

5. A bizonyítás alanyai

5.1. A peres felek és a velük egy tekintet alá eső személyek, továbbá perbeli képviselőik részvétele a bizonyításban

5.2. A bíróság feladatai a bizonyításban

6. A bizonyítás tárgyai

6.1. A perben jelentős tények

6.2. A bizonyítás nélkül megállapítható tények

7. A bizonyítás tartalmi jellemzői

7.1. Fő- és ellenbizonyítás

7.2. Közvetlen és közvetett bizonyítás

8. A bizonyítás módjai és eszközei

- 8.1. A jogsértő bizonyítási eszközök
- 8.2. A közreműködők
- 8.3. A szemle
- 8.4. Az okirati bizonyítás
- 8.5. A tanúbizonyítás
- 8.6. A szakértői közreműködés
- 8.7. Az eskü

9. Bizonyításfelvételi rendek

- 9.1. A bizonyításfelvétel általános szabályai
- 9.2. Bizonyításfelvétel elektronikus hírközlő hálózat útján
- 9.3. Bizonyításfelvétel kiküldött bíró útján
- 9.4. Bizonyításfelvétel megkeresett bíróság útján
- 9.5. Előzetes bizonyítás
- 9.6. A bizonyítás foganatosítása külföldön

10. Bizonyítás a perorvoslati eljárásokban

11. JEGYZETEK

1. A bizonyítás jogtörténeti gyökerei

[1] A polgári perbeli bizonyítás a leglényegesebb ismérveit tekintve napjainkra nem jutott sokkal messzebb római jogi előzményeinél, habár az európai jogtörténet folyamán számos vargabetűt írt le és vadhajást növesztett. A tipikus bizonyítási eszközök már kétezer éve is a tanúk, az okiratok, a szemle és az eskü voltak, bizonyító erejük, mérlegelésük nem volt szabályokhoz kötött. A római per tisztán szóbeli volt, a bizonyítékokat az ítélő bíróság közvetlenül vizsgálta meg. Ismert és megengedett volt a főbizonyítással szemben az ellenbizonyítás.

[2] Ezzel szemben a germán jogok nem tették lehetővé a megengedett főbizonyítással szembeni ellenbizonyítást, így a bizonyító fél bizonyításának engedélyezése esetén a bizonyítás kockázatainak nem volt kitéve, annál inkább sem, mert a legfontosabb bizonyítási mód az eskü letétele volt. Ez a szemlélet a saját tényeit legjobban ismerő becsületes ember jelleméhez fűzött bizalomból eredt. A bizalom azonban nem járt automatikusan mindenkinek. A becsületességről való meggyőződéshez eskütársakra is szükség volt. Ők nem a vitás tényre vonatkozó tanúvallomást tettek, hanem azt bizonyították, hogy az eskütevő felet a hamis eskü tételére képtelennek tartják. A becsületességgel szembeni bizalom foka a peres fél társadalmi állásához mérten különbözött. A feudális jogban mind az eskütevők, mind az eskütársaik hitelét rendi állásuk szabta meg, és ezért a kereset tárgyának értékéhez képest több vagy kevesebb eskütárs kellett az esküt tevő és az eskütárs társadalmi rangja szerint. Ha a szemben álló felek mindegyike felajánlotta az eskütételt és azok azonos súlyához elegendő számú eskütársat, a bizonyítás szakrális kapcsolatát tételező felfogásnak megfelelően istenítélet (bajvívás, vízpróba, tüzesvas-próba) alkalmazására kerülhetett sor.

[3] A kánoni perjog visszaszorította az irracionális bizonyítási módokat. Viszont egyfelől írásbelivé tette a pert, ezáltal az nemcsak rendkívüli módon elhúzódott, de az ítélőbíró(i tanács) részben vagy egészben el is szakadt a bizonyítástól. A nyilvánosság és a felek kizárásával (titokban) ügyhallgató vette fel a bizonyítást, aki lehetett az ítélőbírói tanács tagja, de lehetett más is, s a jegyzőkönyveket utóbb olvasták fel a bíróság előtt. Másfelől kötötté vált a bizonyítás. Előre meghatározott volt a bizonyítási eszközök alkalmazhatósága, megkívánt számaránya, súlya, értéke. Ezzel a bírói önkény érvényesülését igyekeztek korlátozni, miközben a bizonyítékok mérlegelése életidegenné vált. Ezeket

a szabályokat a késő középkori világi perjogok is átvették.

[4] A modern polgári per kialakulásának kezdetei a XVII–XVIII. századra nyúlnak vissza. A francia perjog már a XVII. század derekán visszatért a szóbeliséghez, majd a XVIII. század végén megszüntette a kötött bizonyítási rendszert. A XIX. század második felében a német perjog a bizonyítást a felek rendelkezési hatalma alá helyezte. A liberális perben szembenálló felek perbeli esélyegyenlőségének ellensúlyozására a XIX. század végi osztrák polgári perrendtartás a bíró pozícióját megerősítette a bizonyítás kereteinek, irányának meghatározásában és foganatosításában. A szocialista perjogok ezt a bírói szerepkört a végletekig felerősítették, a felek perbeli szerepvállalását a háttérbe szorítva a bizonyítási eljárásban a hivatalbóliség elvét tették általánossá. A szocialista államberendezkedés európai megszüntetése óta a volt szocialista országok a korábbi liberális-szociális perjogi modellhez visszatérés útjait keresik, közöttük Magyarország is. Hazánkban ennek legújabb jogalkotási eredménye a *polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény*.

2. A bizonyítás fogalma

[5] A bizonyítás fogalmi megközelítésének két útja ismeretes a polgári perjogtudományban: az egyik a bizonyítás általánosabb, logikai aspektusát, a másik a specifikusabb, eljárási szempontját emeli ki. A logikai irányzat a kifejezés jelentéstartalmából az állítás helyességének, valósághűségének a kimutatását ragadja meg, azt a mozzanatot, amikor a bíróság az elé tárt jelenbeli bizonyító tényekből a feltárandó múltbeli bizonyítandó tényekre következtet, és megállapítja a bizonyításra szoruló tényállítás tényszerűségét vagy annak hiányát. Ez az elmélet a bírót helyezi a bizonyítás centrumába. Hívei (voltak) a hazai jogtudományban Magyar Géza és Bacsó Jenő, a német–osztrák eljárásjogászok közül Leo Rosenberg, Hans Fasching és Walter Rechberger. A processzuális irányzat arra a tevékenységsorozatra koncentrál, amellyel a felek kívánják a bírót a bizonyító eszközeik előterjesztése útján meggyőzni a saját tényállításuk tényszerűségéről. Ennek az elméletnek a hívei a bírót nem a bizonyítás alanyának, hanem a címzettjének tekintik. A doktrína követői közé sorolhatók Zlinszky Imre, Plósz Sándor, a német jogirodalomból Artur Nikisch. A szintetizáló iskola egyesíti a két elméletet. Lényeges fogalmi elemként emeli ki a feleknek azt a külső tevékenységét, amellyel a bíróság meggyőzésére törekednek, de nem feledkeznek meg arról sem, hogy ebben a bíróság is tevőlegesen vesz részt, nemcsak passzív szemlélője a bizonyítás folyamatának, hanem aktív foganatosítója is. Lényeges fogalmi elemként kezelik a processzus eredményét, azt a belső értékelő-mérlegelő tevékenységet is, amelynek eredményeként a bíróban kialakul a meggyőződés a döntést kívánó jogvita ténybeli alapjáról. Ezt a felfogást vallották Meszlény Artúr, Sárffy Andor, később Farkas József, a tudomány kortárs művelői között Kengyel Miklós említendő.^[1]

[6] A szintetizáló iskola tanításai nyomán a következő fogalom meghatározást adhatjuk: A bizonyítás a perben álló feleknek, a per egyéb résztvevőinek és a bíróságnak az a jogilag szabályozott tevékenysége, amelynek célja, hogy a bíróság bizonyítékokon alapuló meggyőződést szerezzen a perben jelentős, de vitatott tényállítások valóságtartalmáról, hivatalból végzett eljárás esetén az érvényesíteni kívánt jog megnyílásához szükséges tények fennállásáról.

[7] A definíció értelmezési kerete a polgári per. A polgári perek kisebb halmazt alkotnak, mint a polgári eljárások, melyek az előbbieket is magukba foglalják. A peren kívüli polgári eljárásokban (a nemperes eljárásokban) azonban a bizonyítás vagy erősen korlátozottan érvényesül, vagy sehogy. A polgári perek két jellegadó, szerkezetformáló jellemzője a szóbeliség és a kontradikció (a szembenálló felek kölcsönös meghallgatásának biztosítottága). A nemperes eljárásokból egyik vagy másik vagy mindkét elem hiányzik, ha részlegesen meg is vannak (közbeékelődő eljárási szigetek, mint például a kifogás elbírálása a felszámolási eljárásban), a perek sajátosságait mutatják. Némely nemperes eljárásban csak okirati bizonyítás lehetséges, mint például a cégbejegyzési és a változásbejegyzési eljárásban,^[2] vagy semmilyen bizonyításnak nincs helye, mint a fizetési meghagyásos eljárásban.^[3] Más eljárásokban nem korlátozottak ugyan a bizonyítási lehetőségek, de nincs a kérelmezővel ellenérdekelt fél az eljárásban, mint például a holtak nyilvánítási eljárásban^[4] vagy a polgári perek

szabályai (háttérszabályok) megfelelő alkalmazásával vezethető bizonyítás, mint például a felszámolási eljárásban a kifogás elbírálására iránt^[5] és a közjegyzői nemperes eljárásokban.^[6] A bizonyítás polgári eljárásokra adható legteljesebb fogalommeghatározását ezért a polgári perhez kell illeszteni, a nemperes eljárásokban végezhető bizonyítás ehhez idomul megfelelőképpen vagy ennél csonkább.

[8] A bizonyítás definícióban rejlő fő fogalmi elemei a következők. A bizonyítási cselekményeket végző bíróság és a peres felek (valamint ez utóbbiakkal egy tekintet alá eső más perbeli személyek) a bizonyítás alanyai. Bizonyításra azok a tényállítások (hivatalbóli bizonyítás esetén azok a törvényi tényállási elemek) szorulnak, amelyek valós voltának (megvalósulásának) bizonyítás nélküli megállapítását nem teszi lehetővé a törvény. Ezek a bizonyítás tárgyai. A bizonyítás tárgyairól a bíróság a bizonyítékok észlelése alapján szerez meggyőződést. A bizonyítékok olyan ténybeli információk, adatok (az ún. bizonyító tények), amelyekből közvetlenül (kivételesen közvetve) logikai következtetéseket lehet levonni a bizonyítás tárgyaira (az úgynevezett bizonyítandó „tények”-re) nézve. A bizonyítékok a bizonyítás eredményei (produktumai) (->**bizonyíték és bizonyítás**). A bizonyító tényeket a bizonyítási eszközök hordozzák (->**bizonyítási eszköz**). A bizonyítási eszközök „használatával”, alkalmazásával ismeri meg a bíróság a bizonyítékokat. A bizonyítási eszközök természetükhöz igazodóan különbözőképpen „használhatók”. Ezek a különböző használati formák, módszerek a bizonyítási módok. Ezeknek a fogalmi elemeknek a kifejtésére az 5–8. fejezetben kerül sor.

3. A bizonyítás alapvető elve

[9] A bizonyítási eljárásban is érvényesülő perjogi alapelvek: a rendelkezési elv, a tárgyalási elv, a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság elve. Ezek a polgári peres eljárás egészét átható princípiumok (->**a polgári eljárásjog alapelvei**). Speciálisan, csak a bizonyítást jellemző alapelv a szabad bizonyítás elve.

3.1. A bizonyítási szabadság tartalma

[10] A bizonyítás alábbi szabadságainak gyakorlása során is érvényesülnie kell a perkoncentráció követelményének, az eljárási racionalitásnak, az idő- és költségkímélés, valamint az eredményesség nem mindig összeegyeztethető szempontjainak.

[11] Az eljárási rend megválasztásának a szabadsága. A bíróság szabadon választ a bizonyításfelvétel különböző eljárási rendjei között (lásd 9. pont). Ezek: a bizonyításfelvétel általános szabályai (Pp. 277–278. §), valamint a különös szabályai, közöttük az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatás [Pp. 277. § (3) bekezdés, 280. §, 622–627. §], a kiküldött bíró útján történő bizonyításfelvétel [Pp. 277. § (4) bekezdés, 281. §], valamint a megkeresett bíróság útján történő bizonyításfelvétel [Pp. 277. § (4) bekezdés, 282–283. §]. Nem tartozik viszont ide az előzetes bizonyítás (Pp. 334–339. §), amely bár sajátos eljárási rendje a bizonyítás felvételének, nem esik a bíróság – pervezetés körébe tartozó – választási szabadsága alá: elrendelésének csak az érdekelt fél kérelmére van helye. Az eljárási rend megválasztásának szabadsága kiterjed a más eljárásban felvett bizonyítás eredményének a felhasználására is (Pp. 270. §). Ebben az esetben viszont – az előzőektől eltérően – nem a bizonyítás felvételének a sajátos rendjéről, hanem a már felvett bizonyítás felhasználásának a sajátos rendjéről van szó. Fontos hangsúlyozni, hogy a Pp. 263. § (1) bekezdése, mely szerint „[a] bíróság a perben [...] alakszerű bizonyítási szabályokhoz [...] nincs kötve”, nem azt jelenti, hogy a bizonyítási eljárásnak ezektől az általános vagy különös szabályaitól eltérhetne. Ezek nem is diszpozitívak, a felek sem térhetnek el tőlük közös megállapodással és erre a bíróságot sem hatalmazhatják fel. Ezek a szabályok feltétlen érvényesülést követelnek.^[7] A szabad bizonyítás elve ebben a tekintetben csupán az előre részletesen szabályozott bizonyításfelvételi rendek közötti választás „szabadságát” biztosítja.

[12] *Pervezetési szabadság a bizonyítási eljárás során.* A bíróság szabadon határozza meg a bizonyítási cselekmények körét és sorrendjét [Pp. 278. § (1) bekezdés]. Ez a pervezetési szabadság kiterjed a már meghozott döntés megváltoztatására is [Pp. 276. § (3) bekezdés].

[13] A bizonyítási mód megválasztásának a szabadsága. A bíróság szabadon választja meg a bizonyítandó tény bizonyítására legalkalmasabb bizonyítási módokat (8. [49]), szabadon határozza meg ezek terjedelmét és szabadon kombinálja őket.

[14] A bizonyítási eszköz megválasztásának szabadsága. A bizonyítási eszköz (8. [49]) megválasztásának szabadságát korlátozza a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználásának – kivételeket megengedő – általános tilalma (8.1. [54]).

[15] A bizonyítékok (és egyéb peradatok) mérlegelésének szabadsága. A mérlegelési szabadság a szabad bizonyítási rendszer záróeleme. A bíróság mérlegelési tevékenysége kiterjed a bizonyítás minden mozzanatára, jelen van az előzőekben említett bizonyítási szabadságok gyakorlásánál is, hiszen mérlegel a bíróság akkor, amikor állást foglal a felajánlott bizonyítási eszköz bizonyításra való alkalmasságáról és elrendeli a felkínált bizonyítás felvételét, vagy állást foglal a bizonyítási eszköz/bizonyíték felhasználásának megengedhetőségéről és befogadja, a per anyagává teszi a bizonyítékot. A mérlegelési szabadság kifejezést azonban az előzőektől elkülönítve, szűkebb értelemben használjuk: a bíróságnak azt a tevékenységét értjük alatta, amikor „valóságmérlegelést” végez, amikor a rendelkezésére álló bizonyítékok és egyéb bizonyító értékű peradatok belső tartalmát teszi mérlegre, ezek belső összefüggéseit vizsgálja (5.2. [39]).

3.2. A bizonyítási szabadság korlátai

[16] A bizonyítási szabadság semelyik aspektusában sem korlátlan. Bizonyos korlátokat maga a Pp. állít fel. Ezek között vannak bizonyításfelvételi tilalmak,^[8] bizonyításfelvételi korlátok,^[9] bizonyítékértékelési tilalmak,^[10] a bizonyíték bizonyító értékét meghatározó rendelkezések,^[11] bizonyítási vélelmek,^[12] eszközválasztási korlátok.^[13]

[17] A mérlegelési, tényállás-megállapítási szabadság kifejezett törvényi korlátait állítja fel a Pp. 264. §-a, amely bizonyos vonatkozásokban függésbe hozza a polgári perben eljáró bíróságot a döntése kialakításakor más (büntető, illetve közigazgatási) bíróság által hozott határozatoktól. A bizonyítási szabadságot korlátozza a Pp. 269. §-a is, amely általánosságban tiltja a jogsértő bizonyítási eszközök perbeli felhasználását, bizonyos feltételek mellett azonban lehetővé teszi a bíróság számára a befogadásukat, kivéve azt, amelyet az élethez és testi épséghez fűződő jog megsértésével vagy erre irányuló fenyegetéssel szereztek meg (8.1. [54]).

[18] Bizonyítási korlátokat felállítanak olykor más, jellemzően anyagi jogi jogszabályok is. *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben* (a továbbiakban: Ptk.) különösen sok található belőlük.^[14]

[19] A bizonyítási szabadság korlátozása nem áll a felek rendelkezési hatalma alatt. Ennek valós veszélye az általános szerződési feltételeket alkalmazó, ügyfeleivel szemben erőfölényben lévő potenciális peres felek esetében jelentkezhet. Ezért a Ptk. 6:104. § (1) bekezdésének *i)* és *j)* pontja tisztességtelennek minősíti a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződésnek azt a rendelkezését, amely jogellenesen leszűkíti a fogyasztó bizonyítási lehetőségeit vagy olyan bizonyítási terhet ró rá, amelyet az irányadó jogi rendelkezések szerint a másik félnek kell viselnie; illetve amely a bizonyítási terhet a fogyasztó hátrányára változtatja meg.

4. A bizonyítási joganyag szerkezeti mintái

[20] Különböztethetünk a bizonyítás statikus és dinamikus, anyagi és eljárási, továbbá általános és különös szabályanyaga között. E teoretikus tagolás nem kiforrott az eljárásjog-tudományban. Van olyan nézet, amely dinamikusnak a bizonyítási eszközök bíróság elé tárására irányuló eljárási

cselekményeket, statikusnak „a külvilág felé kevésbé megjelenő” mozzanatokot tekinti, utóbbiak közé sorolva a bizonyítás indítványozását és elrendelését, a bizonyítékok mérlegelését, s az előbbieket eljárási, az utóbbiakat anyagi bizonyítási jognak nevezi.^[15] A magunk részéről statikusnak (anyagi jellegűnek) azokat a rendelkezéseket tekintjük, amelyek a bizonyítás anyagával és rendező elveivel foglalkoznak, mint a bizonyítás szabadságának az elve, a bizonyítási érdek és szükséghelyzet, a bizonyítás eszközei és azok jogszerű vagy jogsértő minősége. Dinamikusnak (eljárásinak) a bizonyítás cselekményeit szabályozó normákat nevezzük, ide sorolva a bizonyítás indítványozásától az elrendelésén keresztül a foganatosításáig (felvételéig) terjedő és a bizonyítás eredményének mérlegelésében nyugvópontra jutó aktivitásokat.

[21] A felosztás elsősorban didaktikus célokat szolgál. A szabályozásban nem különülnek el, tisztán nem is különíthetők el szerkezetileg: a dinamikus elemek egy része a tárgyalás előtti és a tárgyalási szabályokhoz kapcsolódik, ráadásul bemeneti szintenként (járásbíró és törvényszék mint elsőfokú bíróság) és eljárási szakaszonként (elsőfokú és másodfokú eljárás) más-más tartalommal; a bizonyítási módok pedig a dolog természetéből adódóan vegyítik a statikus és dinamikus komponenseket, a bizonyítási eszközöket felvételük rendjével együtt írják le.

[22] Általános és különös bizonyítási szabályok között különböztethetünk tágabb és szűkebb értelemben is. Tágabb értelemben a peres eljárás általános és különös szabályozásának relációjában. A különleges eljárások (mint a személyi állapotot érintő perek, a sajtó-helyreigazítás iránt indított perek, a munkaügyi perek, a végrehajtási perek) az általános szabályokhoz képest számos különös, csak adott pertípusra érvényes bizonyítási szabályt tartalmaznak.^[16] De a bizonyítás általános normaanyagán belül is elvégezhető az osztályozás: a bizonyítás felvételének rendjében is érvényesülnek az általánostól elkülönülő, speciális módzatok. A bizonyításfelvétel különös rendjének tekinthetők az előzetes bizonyítás, a bizonyításfelvétel elektronikus hírközlő hálózat, kiküldött bíró és megkeresett bíróság útján (lásd 9. pont).

[23] A téma alábbi tárgyalása során nem követjük ezeket a szerkezeti mintákat, stúdiumunkat tematikus gondolati egységek mentén bontjuk ki.

5. A bizonyítás alanyai

[24] A bizonyítás alanyai nem azonosíthatók azzal a személyi körrel, akik részt vesznek a bizonyítási eljárásban. A per alanyaival azonosíthatók, lévén a bizonyítási eljárás az egyik szegmense a peres eljárásnak – az egészre kiterjedő alanyiság a részre is kiterjed. Beck Salamon nyomán a cselekvésre való felhatalmazottságban látjuk a peralanyiság attribútumát. „Pozitíve: a polgári per alanyai közé azokat soroljuk, akiknek a per lebonyolítására – perbeli pozíciójuk szerint elkülönülő hatalmi kört juttat a törvény.”^[17] Ezek a következők: a peres felek és a velük egy tekintet alá eső személyek (beavatkozó, ügyész, ez utóbbi akkor, ha nem félként, hanem a fél helyett vagy mellett, az általános perindítási, fellépési jogát gyakorolva vesz részt a perben), a felek perbeli képviselői (ideértve az ügygondnokot is) és az eljáró bíró vagy bírói tanács tagjai (ideértve az ülnököt és a bírósági titkárt is). Nem tartoznak a peralanyok, következésképpen a bizonyítás alanyai közé: a támogató, a tolmács és a fordító, a perbehívott (feltéve, hogy a perbehívást nem fogadja el), a kézbesítést végző végrehajtó és a kézbesítési megbízott. A bizonyításfelvétel szereplői közül nem ruházhatók fel alanyisággal a tanú, a szakértő, az okirat és a szemletárgy birtokosa (feltéve, hogy a féltől különböző személy), valamint mindazon eddig meg nem nevezett személyek, akiknek a bizonyításban való részvételét a bíróság szükségesnek tartja. A bizonyításfelvételnek ezeket a szereplőit összefoglaló néven közreműködőknek nevezzük (8.2. pont).

5.1. A peres felek és a velük egy tekintet alá eső személyek, továbbá perbeli képviselőik részvétele a bizonyításban

[25] A peres felek, a velük egy tekintet alá eső személyek (5. [24]), valamint a perbeli képviselők bizonyítási jogköre azonos, jogállásuk viszont nem. A beavatkozó és az ügyész jogkörének

korlátozottsága a bizonyításon kívül esik.^[18] A beavatkozó bizonyítási cselekményeinek az egyéb megengedett percesekekkel együtt aszerint van hatálya, hogy úgynevezett önálló beavatkozóknak vagy mellékbeavatkozóknak (->felek a polgári perben) minősül-e: az utóbbi percesekeknek csak annyiban, amennyiben a fél a cselekményt elmulasztja, illetve amennyiben a beavatkozó cselekményei a fél cselekményeivel nem állnak ellentétben. Ha az önálló beavatkozó és az ügyész cselekményei állnak ellentétben az általuk támogatott fél cselekményeivel, az ilyen ellentétes cselekmények befolyását az ügy eldöntésére a bíróság a per egyéb adatait is figyelembe véve bírálja el [Pp. 44. § (5) bekezdés, 59. § (5) bekezdés]. A perbeli képviselő az általa képviselt fél (stb.) helyett, az ő jogkörében jár el. Mindezen személyek bizonyítási jogállása ellenben még akkor sem azonos a peres felekével, ha jogkörük megegyező is. A bizonyítás sikerességének vagy sikertelenségének, a bizonyítási cselekmények teljesítésének vagy elmulasztásának a bizonyítás eredményében összegződő jogi következményeit (a vizsgált jogkérdés elbírálásának alapjául szolgáló ténymegállapításokra alapított jogi következtetések joghatásait) kizárólag a felek viselik. A bizonyításban közvetlenül csak a peres felek érdekeltek (5.1. [26]) (a beavatkozók érdekeltsége csak közvetett, az ügyészé és a képviselőké ezen kívül másnemű is).

[26] A jogállás legáltalánosabb értelemben az alanyi jogok és kötelezettségek összességét jelenti.^[19] A polgári perbeli bizonyítás jogában azonban mást jelent. A félnek ugyanis bizonyítási kötelezettsége nincs.^[20] „Ha felperes *köteles* volna állítani és bizonyítani, akkor e kötelezettségnek megfelelő joggal kellene bírnia az alperesnek” (Kiemelés az eredetiben – D. A.).^[21] A jogi kötelezettség szakkifejezéshez az állami kikényszeríthetőség képzelet társul, márpedig a felek rendelkezési jogának elvén (->a polgári eljárásjog alapelvei) alapuló modern perrendek nem adnak ehhez eszközt a bíróság kezébe. Bizonyítási kötelezettség helyett a félre bizonyítási teher nehezedik: a bizonyítás elmaradásának vagy sikertelenségének a következményeit az a fél viseli, akinek érdekében állt a bizonyítandó tény állítása. Ez a teherviselés a számára kedvezőtlen bírói döntést, jogérvényesítési szándékának sikertelenségét jelenti. A fél a bizonyításra nem köteles, hanem abban érdekelt [Pp. 265. § (1) bekezdés]. Érdekének érvényesítése pedig bizonyos feladatok teljesítését, bizonyítási cselekmények elvégzését teszi/teheti szükségessé. Az alábbiakban számba vesszük ezeket a feladatokat, cselekményeket, mindig szem előtt tartva, hogy azok megfelelően vonatkoztatandók a féllel egy tekintet alá eső személyekre is.

[27] A peres felek joga, egyben feladata, hogy a perben jelentős, az ellenfél által tagadott és bizonyítás nélkül valószínűleg nem megállapítható tényállításaik bizonyításához szükséges eszközöket (bizonyítási eszközök) a bíróság elé tárják, a bizonyítás felvételére irányuló bizonyítási indítványukat előterjesszék, a bizonyítékok és a bizonyítási indítványok értékelésére vonatkozó nyilatkozataikat megtegyék. Erre általában jogszabályban meghatározott időkeret áll a rendelkezésükre. A Pp. normarendszerében ezeket a feladataikat az eljárás perfelvételi szakaszában teljesíthetik [Pp. 183. § (1) bekezdés], később csak szigorúan korlátozott feltételek mellett (9.1. [114]). E percesekek elmaradása nem minden esetben jár együtt a bizonyítási tehernek a bizonyításban érdekelt fél általi viselésével.

A bíróságnak [...] szükséges kezelnie azokat a bizonyítási helyzeteket, ahol a fél konkrét esetben nem rendelkezik közelebbi ismeretekkel a bizonyítás tárgyát képező eseményekről, miközben arról a fél ellenfele a megfelelő információval rendelkezik, illetve azt megfelelő gondossággal mellett be tudja szerezni.^[22]

[B]izonyítási szükséghelyzet, amikor a teljes bizonyítás [...] nem lehetséges, de a per állása szerint valamely tény fennállása nagyon valószínű és a bírói lelkiismeret nem engedi meg a bizonyítási teher szabályainak merev alkalmazását [...].^[23]

[28] A bizonyítási szükséghelyzet szabályozásával a jogalkotó azokat az élethelyzeteket ismeri el,

amikor a bizonyító fél helyett a perbeli ellenfele rendelkezik a releváns bizonyítékok felett, és ezáltal képes a bizonyítás sikerességét nagymértékben megnehezíteni vagy ellehetetleníteni (például orvosi beavatkozás esetén a betegnek kiadott dokumentációban nem szereplő kulcsadatok, termékhiba és szabadalomtörés esetén a gyártás körülményei, környezetkárosítás esetén a környezetkárosító tevékenység és a megtett óvintézkedések tekintetében). Ilyen esetekben az anyagi jogi szabályok alapján bizonyítással terhelt fél [azért] nem képes a sikeres bizonyításra, mert az ellenfele képes annak sikeres megghiúsítására az ahhoz szükséges információk, bizonyítékok visszatartásával.[24]

[29] A bizonyítási szükséghelyzetet a magyar polgári perjog történetében első ízben a Pp. tette szabályozási tárgyává [Pp. 265. § (2)–(3) bekezdés]. A bizonyítási szükséghelyzet fennállása esetén, amennyiben a bizonyító fél perbeli ellenfele nem segíti elő megfelelő adat vagy bizonyíték szolgáltatásával a bizonyítást, illetve nem teljesíti a reá háruló másodlagos bizonyítást, a szükséghelyzetben lévő fél által bizonyítandó tényt a bíróság valószínű fogadja el (feltéve, hogy annak tekintetében kételye nem merül fel).

[30] A feleknek joga van továbbá a bizonyítás felvételénél jelen lenni, azzal kapcsolatban észrevételeket és indítványokat tenni, a bíróság számára további kérdések feltételét indítványozni, a bíróság engedélye esetén a kérdéseiket a közreműködőkhöz közvetlenül feltenni [Pp. 278. § (3) bekezdés].

[31] Szakértő alkalmazása esetén a bizonyító félnek joga van választani a szakértői bizonyítás egyes típusai, a magánszakértő, a más eljárásban kirendelt szakértő és a kirendelt szakértő között (8.6. pont).

5.2. A bíróság feladatai a bizonyításban

[32] A ->bíróság főbb feladatai a bizonyításban a következők:

[33] A bíróság osztja ki a felek között a bizonyítási feladatokat. Megállapítja, hogy mely törvényi tényállási elemek és mely tényállítások szorulnak bizonyításra (6.1. [40]); az melyik félnek áll érdekében,^[25] állást foglal abban a kérdésben, hogy a bizonyító fél bizonyítási szükséghelyzetben van-e.

[34] A bíróság felügyel arra, hogy a felek a bizonyítási jogukat megfelelően (időszerűen és hiánymentesen) gyakorolják. Ezt az anyagi pervezetése (->tárgyalás) során elő is kell mozdítania (Pp. 237. §), aminek eredménytelensége esetén le kell vonnia az érintett félre nézve hátrányos eljárásjogi konzekvenciákat. Ha például a fél a bizonyítási indítványát elkésetten (indokolatlanul a perfelvételi szakasz lezárását követően) vagy nem megfelelő alakban, hiányos tartalommal terjeszti elő, avagy a szükséges költségek előlegezésére vonatkozó kötelezettségét nem teljesíti, az indítványozott bizonyítást a bíróság mellőzi [Pp. 276. § (4) bekezdés]. A bíróság ügyel arra is, hogy a tárgyalás (ideértve a bizonyítás felvételét is) ne terjedjen ki az ügygel össze nem függő körülményekre, és az ügyre nem tartozó, úgyszintén a meghallgatott személy befolyásolására alkalmas kérdés feltevését, illetve az arra történő feleletet megtiltja [Pp. 233. § (3) bekezdés]. Vigyáz a tanúk személyhez fűződő jogainak, emberi méltóságuknak a védelmére, a tiszteletlen magatartást tanúsító féltől ismételt jogsértés esetén a kérdés jogát megvonja [Pp. 294. § (5) bekezdés].

[35] A bíróság állapítja meg a bizonyítási cselekmények körét és sorrendjét [Pp. 278. § (1) bekezdés]. Ennek során határoz a bizonyítás felvételének módjáról (8. pont) (hivatalból végzett bizonyítás esetén a felek jogállítási figyelembevételével, egyébként a felek bizonyítási indítványainak keretei között) és rendjéről (9. pont).

[36] A bíróság rendeli el a perben jelentős tények (6.1. pont) megállapításához szükséges bizonyítást [Pp. 276. § (1) bekezdés] (megfelelő indítvány esetén vagy törvényi felhatalmazás esetén hivatalból).

[37] A bíróság teszi meg az elrendelt bizonyítás foganatosításához szükséges intézkedéseket. Ide olyan pervezetési jellegű cselekmények tartoznak, mint a tanúk megidézése, a más eljárásban kirendelt szakértő véleményének beszerzése, szakértő kirendelése, a szükséges okirat birtokosának megkeresése annak megküldése iránt, a szemletárgy birtokosának felhívása a szemle tárgyának bemutatására vagy a szemle lehetővé tételére, elektronikus hírközlő hálózat igénybevétele esetén az ehhez szükséges technikai feltételek biztosításához szükséges intézkedések, kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság igénybevétele esetén a feladatok és teljesítési követelményeik meghatározása, külföldi jogsegély igénybevétele esetén (->jogsegély) az illetékes bel- vagy külföldi hatóságok, bíróságok megkeresése stb.

[38] A bizonyítás felvétele során a közreműködőket a bíróság nyilatkoztatja. Biztosítja jogaik gyakorlását (például a vallomástétel megtagadására jogosult tanú mentességét), kikényszeríti kötelezettségeik teljesítését (alkalmazza velük szemben a szükséges kényszerítő eszközöket) és megállapítja költségeiket, díjukat. A bizonyítás felvétele során is gondoskodik a perbeli cselekmények rendjének fenntartásáról, méltóságának megőrzéséről [Pp. 234. § (1) bekezdés].

[39] Végül a bíróság mérlegeli a bizonyítás eredményét (Pp. 279. §). A bíróság a bizonyítékokat a per egyéb adataival együtt szabadon mérlegeli. A bizonyítékok mérlegelésének szabadsága nem jelent többet a rendelkezésre álló peradatok formális kötöttségek nélküli, de a logika szabályainak megfelelő értékelésénél. A bíróságnak e mérlegelési tevékenységéről, annak mikénti elvégzéséről a döntése indokolásában kell számot adjon. Az indokolási kötelezettség lehetővé teszi e bizonyítási szabadság megfelelő gyakorlásának az ellenőrizhetőségét. Ekként korlátozó erejű biztosítéka annak, hogy a bíróság ne essen a mérlegelés szabadosságának, a peradatok tetszés szerinti felhasználásának és szabad válogatásának hibájába. E mérlegelési tevékenység eredménye pedig a bizonyítással célzott bírói ténymegállapítás. A bizonyítékok és egyéb peradatok mérlegelése

alapvető különbséget mutat a bíróság egyéb bizonyítási tevékenységétől abban, hogy ezt a tevékenységet a felek és a bizonyítás egyéb alanyainak közreműködése nélkül végzi. A mérlegelés kizárólag a bíró perbeli cselekménye; lényegében következtetési művelet.^[26]

6. A bizonyítás tárgyai

6.1. A perben jelentős tények

[40] A bizonyítás tárgyai a perben jelentős tények,

az ún. releváns tények, amelyek a relevanciájukat a bíróság által alkalmazandó anyagi és eljárási jogszabályokból, azoknak ún. törvényi tényállási elemeiből merítik. Ide tartoznak tehát azok a ténymegállapítások is, amelyekre a bíróság nem érdemi döntést alapít, hanem eljárási jogkövetkezményt alkalmaz: hatásköre és illetékessége fennállását vagy hiányát megállapítja (->hatáskör, ->illetékesség), a fél perbeli cselekvőképtelenségét (->felek a polgári perben) vagy valamilyen eljárási akadályt észlel (->perelőfeltételek és perakadályok), amelyekhez szükséges lehet a felek tényállítása, adott esetben annak bizonyítása és a bíróság hivatalból elrendelt vizsgálata is.^[27]

[41] A perben azok a tények jelentősek, amelyek fennállása esetén a bíróság határozatát

megalapozó jogszabály alkalmazható. A releváns tények körét alapvetően nem a felek tényállításai, hanem a jogállításaik határolják be. A bíróság azoknak a tényeknek, tényállási elemeknek a fennállását vizsgálja, amelyek a perben érvényesíteni kívánt alanyi jogot megnyitják. Ezek az absztrakció szintjén a törvényi tényállási elemek, amik esetről esetre a konkrét történetiségükben vizsgálандók és bizonyítандók.^[28]

6.2. A bizonyítás nélkül megállapítható tények

[42] A perben jelentős tények közül nem mindegyik szorul bizonyításra. Lehetnek közöttük úgynevezett bizonyítás nélkül megállapítható tények is. A bíróság az ellenérdekű fél által beismert, a felek által egyezően előadott, az ellenfél által bírói felhívás ellenére nem vitatott vagy e törvény értelmében nem vitatottnak tekintendő tényállítást valósnak fogadhatja el, ha annak tekintetében kétegye nem merül fel [Pp. 266. § (1) bekezdés]. Nem szorulnak bizonyításra a köztudomáson és a bíróság hivatalos tudomásán alapuló ténymegállapítások, továbbá a törvényes vélelmek – ideértve a jogszabály szerint az ellenkező bizonyításáig valósnak tekintendő tényeket, azaz az ideiglenes igazságokat is –, amelyekkel szemben ellenbizonyításnak (7.1. pont) van helye [Pp. 266. § (2)–(4) bekezdés].

[43] A ténymegállapítás bizonyítékokat nélkülöző esetének tekinthetjük a szabad belátáson alapuló ténymegállapítást is: a bíróság a kártérítés vagy egyéb tartozás összegét, ha az a szakértői vélemény vagy más bizonyíték alapján nem állapítható meg, a per összes körülményeinek mérlegelésével, belátása szerint határozza meg [Pp. 279. § (3) bekezdés]. Ez az eset nem a bizonyítás kímélésén, hanem annak kizártságán alapul, valójában nem ténymegállapítás, hanem ténytételezés, és az összes peradat gondos mérlegelését igényli.

[44] A Pp. ismer olyan esetet is, amikor a fél tényállítást pusztán az ő nyilatkozata alapján valósnak kell elfogadni: a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránti perben a felperes keresetlevélben foglalt nyilatkozata igazolja, hogy a jogsérelemmel érintett közösséghez tartozik; e tény megállapítása végett bizonyítás felvétele nem szükséges [Pp. 507. § (1) bekezdés].

7. A bizonyítás tartalmi jellemzői

7.1. Fő- és ellenbizonyítás

[45] Gátos György szerint

[a] főbizonyítás rendszerint a kereset vagy a keresettel szembeni védekezés alapjául szolgáló tények fennállására, illetőleg [tényállítások] valóságára vonatkozik, míg az ellenbizonyítás ugyanennek a fenn nem állására, illetőleg valótlanságára. Meg kell azonban jegyezni, hogy e »szabály« alóli kivételként kell értékelni azt az eljárásjogi helyzetet, amikor az ún. bizonyítási teher átfordul, ilyenkor ugyanis a fő- és az ellenbizonyítás iránya is felcserélődik.^[29]

[46] Ellenbizonyítás az is „ha valamely tényre vonatkozóan a főbizonyítás már sikerrel járt s ennek eredményét kívánja az ellenfél lerontani”.^[30] Ennek módszerei a bizonyítási eszköz megbízhatóságának a kétségessé tétele (például a tanú szavahihetlenségének, az okirat hamisítottságának a kimutatása).

7.2. Közvetlen és közvetett bizonyítás

[47] Gátos György az alábbiak szerint tesz különbséget a közvetlen és a közvetett bizonyítás között:

Közvetlen bizonyítás esetén az észlelt bizonyítékokról egyszeri következtetéssel lehet eljutni a bizonyítandó tényekhez. Ezzel szemben közvetett bizonyítás esetén kétszeri vagy többszöri logikai műveletről van szó, hiszen csak ilyen következtetéssel szerezhetünk bizonyosságot a bizonyítandó tények vonatkozásában.^[31]

[48] Farkas József a közvetett bizonyítás egy fajtájáról, a kizáró következtetésről írja:

A közvetett bizonyítás gyakori faja a **kizáró következtetés**, amely abban áll, hogy valamely tény fennállása, illetőleg tényállítás valósága kizárja azt, hogy annak az ellenkezője is fennálljon, illetőleg való legyen. (kiemelés az eredetiben, D. A.).^[32]

8. A bizonyítás módjai és eszközei

[49] Az általában használatos bizonyítási módok: a tanúbizonyítás, a szakértői bizonyítás,^[33] az okirati bizonyítás és a szemle. A Pp. is ezeket nevesíti (Pp. 284-299. §, 300-319. §, 320-327. §, 328-333. §). Ezek a rendelkezések felölelik a perben bizonyítandó tények bizonyítására leggyakrabban, tipikusan alkalmas bizonyítási eszközök leíró normáit, alkalmazásuk feltételrendszerét és a hozzájuk kapcsolódó speciális eljárási (fogatosítási) szabályokat. A bizonyító tényeket a bizonyítási eszközök hordozzák. A bizonyítási eszközök „használatával”, alkalmazásával ismeri meg a bíróság a bizonyítékokat (->**bizonyítási eszköz**). A bizonyítékok a bizonyítás eredményei (produktumai). A bizonyítási módok, eszközök és bizonyítékok összefüggéseit az alábbi táblázat szemlélteti.

Bizonyítási mód	Bizonyítási eszköz	Bizonyíték
Szemle	Szemletárgy, kép- és/vagy hangfelvétel	A szemletárgy, illetve a kép- és/vagy hangfelvétel által hordozott releváns bizonyítási adat
Okirati bizonyítás	Okirat	Az okirat tartalma
Tanúbizonyítás	Tanú	Tanúvallomás
Szakértői bizonyítás	Szakértő	Szakértői vélemény

[50] A szabad bizonyítás elvéből (3. pont) következően, ezeken túlmenően a bíróság bármilyen olyan egyéb bizonyítást is fogatosíthat, amely a perben jelentős tények megállapítására alkalmas, ha a jogvita eldöntése szempontjából célszerűnek mutatkozik, kivéve, ha bizonyításfelvétel adott módja a közrendbe ütközne. A Pp. 267. §-ának második mondata ezt kifejezetten lehetővé is teszi. Lehetőség van például adatszolgáltatás kérésére hatóságoktól és magánszervezetektől, kísérletek lefolytatására, a per tárgyává tett cselekmény eljátszására, modellezésére, közvélemény-kutatás elvégzésére stb. A törvényben külön nem szabályozott bizonyítási módokkal szemben megfogalmazott alapkövetelmények az alkalmasság, a célszerűség, az észszerűség, az okszerűség és a közrendnek való megfelelés. Ezek érvényesülésének hiányában az eljárási cselekmény eredménye bizonyítékként nem értékelhető.

[51] A bizonyítási módok a bizonyítékot nem azonos „hullámhosszon” közvetítik a bíróság számára. A legközvetlenebb a szemle, ahol a bíróság közvetlen érzékeléssel szerez meggyőződést valamely

perben jelentős tény fennállásáról. Hasonlóan észleli a bíróság az okirat tartalmát is. A tanúbizonyításnál viszont a tanú már általa feldolgozottan közvetíti a vallomástétel során a bizonyító adatokat, csakúgy, mint a szakértői bizonyításnál a szakértő. A szemletárgyat (kép- illetve hangfelvételt) és az okiratot tárgyi bizonyítási eszközöknek, a tanút és a szakértőt alanyi bizonyítási eszközöknek nevezzük. Ez nem azt jelenti, hogy egyik vagy másik bizonyítási mód „értékesebb”, „magasabb rendű” lenne a többinél. Köznapi felfogásban természetesen megbízhatóbbnak találjuk azokat a tapasztalati információkat, amelyeket közvetlen megéléssel magunk szerzünk meg, azoknál, amelyekről mások elmondása alapján szerzünk tudomást. A perbeli bizonyítás módjai, eszközei között viszont nincs rangsor.^[34] Valamennyi bizonyíték csak saját belső, tartalmi hiteltelensége vagy hitelessége folytán vethető el vagy fogadható el a ténymegállapítás folyamatában. Nincs tökéletesen megbízható bizonyítási eszköz, valamennyi „hamisítható”.

8.1. A jogsértő bizonyítási eszközök

[52] A jogsértő módon előállt bizonyítási eszközök felhasználási tilalmának tanát – elsősorban német és angol nyelvterületen – a büntetőeljárásjog-tudomány dolgozta ki a XX. század elejétől kezdve. A büntetőeljárásjog területén viszonylag hamar gyökeret is vert mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban: dogmatikája és gyakorlata mára kiforrottnak tekinthető. Nem mondható el ugyanez a polgári eljárásjog területén. Itt kimondva-kimondatlanul hatott a német jogirodalomban megfogalmazott *Trennungsgrundsatz*, az anyagi jog és az eljárásjog elválasztásának elve. Ebből a szempontból az alapvető különbség a büntető és a polgári eljárásjog között abban mutatkozik, hogy míg az előbbiben az állam büntető igényének az érvényesítését az állam bűnüldöző szerveinek bizonyítékszerző tevékenysége segíti, a polgári perben magánjogi igények érvényesítése történik, amelyeknek bizonyítása a magánfelek feladata. Míg tehát az állam érdekében elkövetett jogsértések semmilyen módon nem ismerhetők el és nem érvényesülhetnek, a magánfelek viszonyában nincs ilyen közjogi igény. A polgári eljárásjogban felmerülő kérdés a következő: a magánfelek viszonyában elkövetett anyagi jogi jogsértés annak anyagi jogi konzekvenciái mellett szankcionálható-e a polgári eljárásjog közjogi viszonyrendszerében eljárási jogi jogkövetkezménnyel, úgynevezett preklúzióval (jogérvényesítésből való kizárással) is. Tágabb összefüggésben, a jogrendszer koherenciája szempontjából pedig az egyén jogbiztonsága, jogos magánérdekének érvényesíthetősége kerül szembe az állampolgárok jogbiztonságával, az általános jogrenddel.

Ha ugyanis egy polgári bíróság az egyik fél által jogellenesen szerzett bizonyítási eszköz segítségével – például egy titkos hangfelvétel lejátszásával – nyert információ alapján hozza meg ítéletét, *ez közvetve a társadalom minden tagja számára felszólítás a jogellenes eszközökkel történő bizonyítékszerzésre*, amelynek eredményeképpen egy másik alkalommal éppen a jogellenes bizonyítékszerzés nyertese válhat ilyen cselekmény áldozatává.”(Kiemelés az eredetiben, D. A.)^[35]

[53] A kérdés a mai polgári perjogi bizonyítás egyik legnagyobb nyitott kérdésének tekinthető. A perrendtartások elvéte szabályozzák, a probléma tárgyalásában vezető német törvénykönyv, a dZPO például nem. Québec állam polgári törvénykönyve ugyan szabályozási tárgyává tette, de csak az alapjogok vagy szabadságjogok sérelmével előállt bizonyítási eszköz kizárását írja elő, azt is csak akkor, ha „felhasználása az igazságszolgáltatás iránti tisztelet csorbulásának irányába hat”.^[36] Ezért különösen jelentősnek tekinthető, hogy az új magyar polgári perrendtartás egy alaposan kidolgozott problémamegoldást emelt törvényi szintre, amelynek gyakorlati működőképessége természetesen még nem prognosztizálható.

[54] A „magyar út” a következő. Általában tilos annak a bizonyítási eszköznek a perben való felhasználása, a) amely jogsértő módon keletkezett (például titkos hangfelvétel), b) amelyet jogsértő módon szereztek meg (például ellopott okirat) és c) amelynek bíróság elé terjesztése személyiségi

jogot sértene (például engedéllyel készített, de engedély nélkül felhasznált fénykép). Kivételesen ezeket a bizonyítási eszközöket is figyelembe veheti a bíróság a következő szempontok mérlegelésével: *a)* a jogsérelem sajátossága és mértéke, *b)* a jogsérelemmel érintett jogi érdek, *c)* a jogsértő bizonyíték tényállás felderítésére gyakorolt hatása, *d)* a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok súlya és *e)* az eset összes körülményei. Abszolút felhasználási tilalom vonatkozik viszont arra a bizonyítási eszközre, annak elkülöníthető részére, amelyet az élethez és testi épséghez fűződő jog megsértésével vagy erre irányuló fenyegetéssel szereztek meg vagy állítottak elő. Ha viszont a jogsértő bizonyítási eszköz nem használható fel és a perben jelentős tény a bizonyító fél más módon bizonyítani nem képes, a bíróság alkalmazhatja a bizonyítási szükséghelyzet (5.1. [28]) szabályait (természetesen az ott meghatározott feltételek fennállása esetén). A jogsértő bizonyítási eszközre vonatkozó szabályokat alkalmazni kell a bizonyításban közreműködő személy tényállításán, szakvéleményén, vallomásán vagy egyéb nyilatkozatán alapuló bizonyítékokra is (ha például a tanú mutat be jogsértő módon szerzett okiratot vagy mutat be engedély nélkül fényképet).^[37]

8.2. A közreműködők

[55] A bizonyítás felvételénél szereplő, peres jogvitán kívül álló személyeket a ->**közreműködők** fogalma alá gyűjtjük. A nevesített bizonyítási módoknál közreműködőnek minősülnek a tanú, a szakértő, az okirat birtokosa, a szemletárgy birtokosa, a kép- és/vagy hangfelvétel birtokosa. A gyűjtőfogalom mindazon személyeket felöleli, akik valamilyen releváns bizonyítékot hordoznak, birtokolnak vagy más módon tudnak segítséget nyújtani a feleknek és a bíróságnak a valóság feltárásához. A személyi bizonyítási eszközök (8. [51]) egyúttal közreműködők is. Bizonyos esetekben a fél is kerülhet meghatározott bizonyítási cselekmény során a közreműködő jogállásába: gondnokság alá helyezés iránt indított perben az alperes elmeállapotának megvizsgálása végett [Pp. 444. § (2) bekezdés]; származási perben az orvosszakértői vizsgálatra kötelezett fél vagy ilyen kiskorú gyermek törvényes képviselője [Pp. 470. § (2) bekezdés].

[56] A közreműködőknek törvényi kötelezettségük a bizonyítás felvételében való segítségnyújtás. A bíróság azzal a közreműködéssel szemben, aki kötelezettségét megszegi anélkül, hogy azt – az ok valószínűsítése mellett – alapos okkal kimentette volna, különféle kényszerítő eszközöket alkalmaz(hat): az okozott költségek megtérítésére kötelezi, pénzbírással sújthatja, elrendelheti az elővezetését, csökkentheti a díját, értesítheti a mulasztásról elöljáróját, vezetőjét, munkáltatóját.

[57] A törvény kötelezi a közreműködőket a bizonyítás megfelelő lefolytatásához szükséges segítség megadására, de tekintettel van arra is, hogy ezt nem szívességből teszik. A polgári per közintézmény, amelynek megfelelő működéséhez a köz valamennyi tagja hozzá kell járuljon, nemcsak költségvetési befizetésekkel, hanem szükség esetén tevőlegesen is. Ez utóbbi hozzájárulás költségeinek viselésére viszont már azok kötelesek, akiknek az érdekét szolgálja a közreműködés (vagy helyettük az állam).

8.3. A szemle

[58] A ->**szemle** a bizonyításnak az a módja, amely során a bíróság közvetlen érzékeléssel szerez meggyőződést valamely perben jelentős tény (6.1. pont) fennállásáról vagy annak hiányáról. A bizonyításnak ezt a módját akkor alkalmazza, ha a bizonyítandó tény a bizonyítás felvételének idején észlelhető annak állapotjellege vagy változatlan formában való ismétlődése folytán, és sem az észlelés, sem az észleletek értelmezése nem igényel olyan különleges szakismereteket, amelyekkel a bíróság nem rendelkezik.

[59] A szemlét korábbi perrendtartásaink (az 1868. évi LIV. tc., az 1893. évi XVIII. tc., az 1911. évi I. tc., 1952. évi III. törvény) is szabályozták, a külföldi perjogi törvények is tárgyalják és a hatályos törvény is rendelkezik róla.^[38] Szemle elrendelésének akkor van helye, ha a perben jelentős tény

megállapításához személy, tárgy, helyszín vagy esemény közvetlen megvizsgálása, illetve megfigyelése szükséges.

[60] A kép- és hangfelvételeket a jogirodalom korábban hagyományosan a szemletárgyak közé sorolta. A kép- és hangfelvételek azonban minőségileg különböznek az egyéb tárgyi bizonyítási eszközöktől: nem valamilyen dolog (ideértve az élő organizmust is) jelenbeli állapotát, hanem valamilyen múltbeli eseményt vagy – állókép esetén – múltbeli állapotot érzékeltetnek. Az ilyen felvételek által a múltból közvetített információkat a felvételek lejátszásával, megtekintésével sajátíthatja el a bíróság, következésképpen ezeknek a bizonyítási eszközöknek a felhasználására is szemle keretében kerülhet sor. Amennyiben valamely tárgy vagy helyszín jelenbeli állapotáról készült felvétel kerül önállóan (tehát nem valamely más bizonyíték illusztrálásaként) felhasználásra, valójában a szükséges szemle helyettesítése történik: közvetlen érzékelés helyett közvetett benyomásokot szerez a bíróság. A bizonyításfelvétel szabadságának a rendszerében erre is lehetőség van, bár ilyenkor – a felvétel manipulálhatóságára tekintettel – az ellenbizonyításra (7.1. pont) is szélesebb körű lehetőség nyílik, mint a szemle – jegyzőkönyvben rögzített – eredményével szemben.

[61] A szemle tárgya gyakran perben nem álló harmadik személy birtokában van. Ilyenkor a szemle foganatosíthatósága az ő közreműködését (8.2. pont) igényli. Az ilyen szemletárgy birtokosát a bíróság felhívja a szemle tárgyának bemutatására vagy a szemle foganatosításának lehetővé tételére. A szemle foganatosítása a szemletárgy birtokosának költségeket, kárt is okozhat, melynek megtérítésére igénye lehet a perköltségekre vonatkozó szabályok szerint. Erről őt előzetesen tájékoztatni szükséges. Ha a szemle tárgya más bíróság, hatóság vagy ezek megbízása alapján magánszemély őrizetében van, a bíróság ezeket keresi meg a szemletárgy megküldése vagy a szemle foganatosításának lehetővé tétele érdekében.

[62] Nem rendelhető el a szemle, ha az minősített adat védelmét sértené, diplomáciai sérthetlenségbe, védelembe, mentességbe ütközne, továbbá mindazon okokból, amelyek miatt a szemletárgy birtokosát tanúként meghallgatni nem lehetne. A szemletárgy birtokosa megtagadhatja a szemle tárgyának bemutatását vagy a szemle foganatosításának lehetővé tételét akkor is, ha a tanúvallomás megtagadásának lenne helye. Egyéb esetekben a megtagadás alaposágáról a bíróság mérlegeléssel dönt. Mérlegelhető például, hogy valóban indokolt-e a szemletárgy birtokosának költség vagy kártérítés előlegeztetésére irányuló igénye. A szemle foganatosításában való közreműködés nem tagadható meg, ha az előreláthatóan felmerülő vagy a szemletárgy birtokosa által valószínűsített költségek és károk megtérítésére szolgáló pénzfedezet a bíróság rendelkezése alatt áll.

[63] A szemlét a bíróság a tárgyaláson vagy a helyszínen foganatosítja. A helyszíni szemle nem nyilvános, amennyiben magánterületen kell foganatosítani. Ha a szemletárgy birtokosa lehetővé teszi a szemle nyilvánosságát, azt a bíróság a nyilvánosság kizárásának eseteiben (->a polgári eljárásjog alapelvei, ->tárgyalás) korlátozhatja. A bíróság a helyszínen is köteles gondoskodni a szemle szabályszerű foganatosításáról. Ennek érdekében alkalmazhatja a rendelkezésére álló kényszerítő eszközöket, szükség esetén a rendőrség közreműködését is igénybe veheti a végrehajtási kényszer alkalmazásának szabályai szerint. A rendőri intézkedés költségét az illetékes rendőri szerv felszólítására a szemlét akadályozó személy köteles megtéríteni. Ha a szemle foganatosításában érdekelt fél figyelmeztetés ellenére is akadályozza a szemle szabályszerű foganatosítását, kényszerítő eszközök alkalmazása helyett a bíróság a szemlét eredménytelennek nyilvánítja. Ha a szemle foganatosításában ellenérdekelt fél magatartására visszavezethető okból hiúsul meg a szemle, a bíróság kényszerítő eszközök alkalmazása helyett a bizonyítási szükséghelyzet (5.1. [28]) szabályainak alkalmazásával jár el.

8.4. Az okirati bizonyítás

[64] Az okirati bizonyítás szabályrendszerének egyes elemei, az ún. minősített okiratok minősítési

követelményei túlmutatnak a polgári perbeli, -eljárásbeli bizonyításon: a jogrendszer egészét átható normák. Bármely közjogi vagy magánjogi jogviszonyban, amelyben az ->okirat közokirati vagy ún. teljes bizonyító erejű okirati minőségének jelentősége van (érvényességi, bejegyzési feltétel, a bűncselekmény minősítését meghatározó körülményt stb.) a Pp. definitív szabályai alapján állapítható meg az okirat minősített jellege (84.4. [70]–[72]).

[65] Az okiratok ugyanis – bár sok esetben bizonyító céllal, de – nem elsődlegesen a polgári perbeli bizonyítás céljára készülnek. A Pp. hatálybelépéséig az egyetlen nevesített bizonyítási eszköznek számítottak, amelyek (általában) nem a per folyamán keletkeztek. A szakértői bizonyítás szabályainak változása folytán azonban a polgári pert megelőzően keletkezett bizonyítási eszközök közé sorolhatjuk a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleményét is (amennyiben nem kerül sor annak kiegészítése érdekében e szakértő perbeli kirendelésére) (8.6. [92]). Az okiratoknak ez az egyik jellemzője, amely a szemletárgyakhoz hasonlóan különös bizalomra ad okot a bizonyításra való alkalmasságukat illetően, hiszen az általuk létrehozott releváns bizonyító tartalmat a későbbi perbeli jogvita nem képes árnyalni. A másik bizalomra okot adó jellemzőjük a bennük foglalt bizonyító tartalom változásmentessége és tartóssága. Emiatt a jogalkotó a bizonyítási eszközök között is privilegizálja őket (a szabad bizonyítás keretein belül csak megengedő módon, v. ö. 34. jegyzet): olyan tényre vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti [Pp. 320. § (5) bekezdés, hasonlóképpen az 1952. évi III. törvény (a továbbiakban 1952-es Pp.) 193. §-a is].

[66] Az okiratok fogalmának meghatározása a hazai polgári perjogi irodalomban is jelentős különbségeket mutat. Egyes szerzők (Magyary Géza, Kovács Marcell, Sárffy Andor, Móra Mihály) a tartalom jogi vonatkozását lényegadó fogalmi elemnek tekintik, míg mások (Plósz Sándor, Antalfi Mihály, Farkas József, Szilbereky Jenő) nem. Általában szubsztanciális jelentőséget tulajdonít az irodalom az emberi gondolat egyezményes írásjegyekkel való rögzíthettségének, de például Plósz Sándor szélesebb értelemben használt okirat (okmány) fogalmának (amelybe a rajz, a térkép is belefér) ez sem *differencia specifikája*.^[39]

[67] Az okiratok fogalmának meghatározása éppen napjainkban esik át jelentős paradigmaváltáson. A második évezred végéig az okiratok lényegi jellemzője volt a fizikai létforma, még ha az információt hordozó anyag és az előállítás módszere sokat változott is az emberi történelem folyamán. Az informatikai forradalom és annak az információs társadalmat alakító szerepe nemcsak elszakította az okirati tartalmat a hordozó anyagától, hanem keletkezése (aláírás, aláírás hitelesítése), eredeti, másolati stb. jellege tekintetében is a fogalmak újragondolására készíti a jogtudományt.

[68] Harsági Viktória az okiratokról írt monográfiájában a lehetséges fogalommeghatározásnak három alappilléret álltja fel: (1) A tartalom és a hordozó anyag egymáshoz való viszonyának jogi relevanciája. Az információt hordozó anyaggal szemben a gondolati tartalom tartós és megbízható rögzítésére, valamint hitelt érdemlő megőrzésére és visszaadására való képesség követelményét támasztja. A dematerializált okiratok esetében ugyanis „a tartalom nincs egy meghatározott hordozó-eszközhöz végérvényesen hozzákapcsolva, de az optikai megjelenítés valamilyen eszközt igényel, ha nem is feltétlenül ugyanazt, amelyet a létrehozás, illetve a tárolás során használtak”. (2) Az írás szükségszerűsége és mibenléte. A definiálás nem tekinthet el az egyezményes írásjegyek meglététől, amelyekkel szemben a legfőbb kritérium az érthetőség. Ez nem a bárki számára való felfoghatóságot, hanem a kiállító személyétől függetlenedett objektív értelmezhetőséget jelenti, ami adott esetben szükségessé teheti fordító vagy szakértő közreműködését. Az, hogy a használt írásjel a gyorsírás vagy valamely közforgalmú titkosírás jelrendszerének, esetleg matematikai-logikai jelölési rendszernek a része, az okirat-fogalmat nem érinti. Az egyedi jelölési rendszer azonban nem alkalmas okirat létrehozására, mert az nem a gondolat kifejezésére, legfeljebb egyéni célú rögzítésére szolgál. (3) A múltbeli tények tanúsíthatósága. Az okirat alkalmas kell legyen múltbeli tények tanúsítására, de ezeknek a tényeknek nem kell jogi vonatkozásúaknak vagy jogviszonyra vonatkozó akaratkijelentéseknek lenniük. Tartalmuk jogilag jelentős kell legyen ugyan, de nem az

okirattá minősítésük feltételeként, hanem a perbeli felhasználásuk, a perbeli bizonyításra való alkalmasságuk feltételeként. Egy magánlevél is tartalmaz a perbeli jogvita elbírálása szempontjából jogilag jelentős kijelentéseket, nyilatkozatokat, jóllehet, a levél írója azokat nem jognyilatkozatként tette. Mindezek összegzéseként Harsági Viktória az okirat modern fogalmát a következőképpen adja meg:

emberi gondolattartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyek vagy írásjegyekké alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolattartalom tartós megőrzésének és hitelt érdemlő visszaadásának biztosítására. (Kiemelés az eredetiben, D. A.)^[40]

[69] Az okiratokat a polgári perjogtudomány többféleképpen osztályozza: a tartalom, a keletkezés, a létforma és a bizonyító erő szempontjából. Tartalmuk szerint különböztethetünk tanúsító és rendelkező okiratok között. A tanúsító okirat olyan tényeket rögzít, amelyek nem az okirat kiállításával keletkeztek (például építési napló, szállítólevél, igazolások, tanúsítványok, anyakönyv stb.). A rendelkező okiratok valamely jogviszonyt keletkeztetnek, módosítanak (tartalmát meghatározzák) vagy megszüntetnek (például szerződés és annak módosítása, egyoldalú kötelezettségvállalás, meghatalmazás, végrendelet, értékpapír stb.). E csoportosítás szerint például a tartáselismerés (Ptk. 6:26. §) nem a rendelkező, hanem a tanúsító okiratok közé tartozik, azokon belül viszont annyiban speciális, hogy nem mindenkivel szemben, hanem csak az okirat kiállítójával szemben bizonyít. Keletkezésük szerint különböztetünk eredeti okiratok és másolatok között. Eredeti az okirat, ha a kiállításával jön létre (ami azt is jelenti, hogy kiállítójától származik). Ha az eredeti okirat több példányban jön létre, az első példány mellett a második, a harmadik stb. példányokat másolatoknak nevezik. A közokiratok körében az eredetivel esik egy tekintet alá a kiadmány, ami az eredeti okiratnak olyan másolata, amelynek az eredetivel való egyezőségét az eredeti okiratot kiállító hatóság jogszabályban előírt módon hitelesíti (általában az eredeti okirat aláírójától különböző személy aláírásával és a hatóság bélyegzőlenyomatával). A másodlattól különbözik a másolat, ami az eredeti okirattal tartalmilag megegyezik, de nem azzal azonos módon, hanem annak valamilyen technológiájú reprodukciójával jön létre. A másolat lehet „egyszerű” vagy hitelesített. A hiteles másolatnak az eredetivel való tartalmi egyezőségét erre feljogosított hatóság vagy közhitelességgel felruházott személy (közjegyző) igazolja. A kivonat az okirat rövidített vagy részleges másolata. Szintén lehet egyszerű vagy hiteles. Létformájuk szerint különböztetünk papír alapú és dematerializált (elektronikus) okiratok között. Bizonyító erejük szerint különböztetünk: egyszerű magánokiratok, teljes bizonyító erejű magánokiratok és közokiratok között. Ez utóbbi osztályozási szempont az, amelyre nézve a polgári perrendtartás a jogrendszer egészére érvényes rendelkezéseket tartalmaz.

[70] A közokirat olyan papír alapú vagy elektronikus okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetve közigazgatási szerv ügykörén belül, a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő módon állított ki. A közokirat teljes bizonyító erővel bizonyítja a) hogy a kiállító a benne foglalt intézkedést megtette vagy határozatot a benne foglalt tartalommal meghozta, b) a közokirattal tanúsított adatok és tények valóságát, c) a közokiratban foglalt nyilatkozat megtételét, annak idejét és módját. Elektronikus közokirat kiállításához az is szükséges, hogy a közokirat kiállítására jogosult az elektronikus okiraton – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – minősített vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírást vagy bélyegzőt és – amennyiben jogszabály így rendelkezik – időbélyegzőt helyezzen el. Az eredeti közokirattal azonos bizonyító ereje van a közokiratról készített másolatnak – a másolatkészítés technológiájától és adathordozótól függetlenül –, ha a másolatot közokirat kiállítására jogosult vagy megőrzésére hivatott szerv, továbbá ha ezek ellenőrzése mellett más személy vagy szervezet készítette, valamint, ha azt az *elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény*

(E-ügyintézési tv.) szerinti hiteles másolatkészítés központi elektronikus ügyintézési szolgáltatás szabályai szerint készítették. Ha közokiratnak nem minősülő okiratról készül közokiratba foglalt másolat, a közokirat csupán azt bizonyítja, hogy annak tartalma a közokiratnak nem minősülő eredeti okirattal megegyezik.^[41]

[71] Teljes bizonyító erejű a magánokirat, ha *a)* a kiállító az okiratot saját kezűleg írta és aláírta, *b)* két tanú igazolja, hogy az okirat aláírója a részben vagy egészben nem általa írt okiratot előtte írta alá, vagy aláírását előtte saját kezű aláírásának ismerte el; az igazoláshoz az okiraton mindkét tanú elhelyezi az aláírását, továbbá saját kezűleg, olvashatóan feltünteti a nevét és lakóhelyét, ennek hiányában tartózkodási helyét, *c)* az okirat aláírójának aláírását vagy kézjegyet az okiraton bíró vagy közjegyző hitelesíti, *d)* az okiratot a jogi személy képviselőjére jogosult személy a rá vonatkozó szabályok szerint megfelelően aláírja, *e)* ügyvéd vagy jogtanácsos az általa készített okirat szabályszerű ellenjegyzésével bizonyítja, hogy az okirat aláírója a más által írt okiratot előtte írta alá vagy aláírását előtte saját kezű aláírásának ismerte el, *f)* az elektronikus okiraton az aláíró a minősített vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírását vagy bélyegzőjét helyezte el, és – amennyiben jogszabály úgy rendelkezik – azon időbélyegzőt helyez el, *g)* az elektronikus okiratot az aláíró a Kormány rendeletében meghatározott azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés szolgáltatással hitelesíti, vagy *h)* olyan, törvényben vagy kormányrendeletben meghatározott szolgáltatás keretében jött létre, ahol a szolgáltató az okiratot a kiállító azonosításán keresztül a kiállító személyéhez rendeli, és a személyhez rendelést a kiállító saját kezű aláírására egyértelműen visszavezethető adattal együtt vagy az alapján hitelesen igazolja; továbbá a szolgáltató az egyértelmű személyhez rendelésről kiállított igazolást elektronikus dokumentumba kapcsolt, elválaszthatatlan záradékba foglalja és azt az okirattal együtt legalább fokozott biztonságú elektronikus bélyegzővel és legalább fokozott biztonságú időbélyegzővel látja el. Ha az okirat aláírója nem tud olvasni, illetve nem érti azt a nyelvet, amelyen az okirat készült, csak akkor jön létre teljes bizonyító erejű magánokirat, ha magából az okiratról kitűnik, hogy annak tartalmát a tanúk egyike vagy a hitelesítő személy az okirat aláírójának megmagyarázta. A jogi személy által kiállított vagy őrzött okiratról készített papír alapú vagy elektronikus másolat teljes bizonyító erővel bizonyítja, hogy tartalma megegyezik az eredeti okirattal, feltéve, hogy a jogi személy, amely az okiratot kiállította vagy azt őrzi, ezt szabályszerűen igazolta a *d)* vagy *f)* pontnak megfelelő másolat kiállításával. A jogi személy által készített másolat bizonyító ereje az eredeti okirattal azonos, kivéve, ha a másolat közokiratról készült.^[42]

[72] Az okiratok bizonyító ereje tekintetében különböztetünk alaki és anyagi bizonyító erő között. Az okirat alakilag, formálisan igazolja, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot, (akarat- vagy tény-) kijelentést megtette. Az anyagi bizonyító erő ezek tartalmi valóságának igazolását jelenti. Az okirat, amely szerint egy szülőpár a gyermekének meghatározott pénzüsszeget meghatározott felhasználási célra átadott, a teljes bizonyító erejű magánokirati kellékek megléte mellett is csupán azt bizonyítja, hogy nevezett szülőpár ezt a nyilatkozatot az okirat keltezésének helyén és idején megtette (alaki bizonyító erő), de nem bizonyítja közvetlenül és önmagában sem a pénzüsszeg hiánytalan átadását, sem annak a nevezett célra való felhasználását (anyagi bizonyító erő). A közokiratok a bizonyító erő mindkét aspektusával felruháztak, míg a magánokiratok csak az alaki bizonyító erővel, de ebben a tekintetben sem egyenértékűek. A teljes bizonyító erejű magánokirat önmagában alkalmas a bizonyító erő kifejtésére, az csak ellenbizonyítással dönthető meg, míg az egyszerű magánokirathoz nem fűződik ez a bizonyítási vélelem, vitás esetén a bizonyító erejét a bíróság a bizonyítás általános szabályai szerint a tárgyalás és a bizonyítás összes adatának figyelembevételével állapítja meg.^[43] A teljes bizonyító erejű magánokirat ugyanis a hamisítatlanság vélelmét is élvezzi.^[44]

[73] Minden okirattal, így a közokirattal szemben is helye van a perben ellenbizonyításnak (7.1. pont).

[74] Az okiratok a többi tipizált bizonyítási eszköztől eltérően nem kötődnek szorosan a polgári perhez: a jogalanyok mindennapi élet- és gazdasági tevékenysége során keletkeznek. A jogalanyok

határokon átívelő mozgását is követik: nemzetközi forgalmuk a földrajzi távolság fizikai és virtuális csökkenésével/lebontásával egyre erősödik. A külföldön kiállított köz- és egyes magánokiratok^[45] perbeli bizonyító erejének a belföldi okiratokkal azonos elismeréséhez a perrendtartások szerte a világon többlet alakisági követelményeket fűznek a jog- és intézményrendszer különbözőségei miatt. A külföldi közokiratok e minőségének a megállapíthatóságához a nemzetközi gyakorlatban elsőként a felülhitelesítés megkövetelése alakult ki. Ez a közokirat származási államába delegált diplomáciai vagy konzuli képviselő igazolása a származás joga szerinti formális kellékek meglétéről (ugyanis a származási ország intézményrendszerét és jogát ez a külképviseleti szerv ismeri jól vagy legalábbis könnyen és gyorsan gyűjthet róla információt). *A külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének (felülhitelesítésének) mellőzéséről szóló, Hágában 1961. október 5. napján kelt nemzetközi egyezmény*^[46] vezette be az *apostille* (hitelesítő záradék) intézményét, amellyel a származási ország illetékes hatósága látja el a közokiratot.^[47] A jogügylet bizonyítása céljából kiállított okirat a kiállítási hely joga szerint fennálló bizonyító erejét akkor is megtartja, ha a Pp. rendelkezéseinek nem felel meg.^[48]

[75] Ha a fél a tényállításait okirattal kívánja bizonyítani, az okiratot a beadványához kell csatolnia vagy a tárgyaláson be kell mutatnia. Az eredeti okirat helyett annak hiteles vagy egyszerű másolatban történő rendelkezésre bocsátása is elegendő, ha ezt az ellenérdekű fél nem kifogásolja és az eredeti okirat rendelkezésre bocsátását a bíróság sem tartja szükségesnek. Idegen nyelvű okirathoz csatolni kell annak legalább egyszerű magyar nyelvű fordítását is. Ha e fordítás helyessége vagy teljessége tekintetében kétely merül fel, hiteles fordítás szükséges, annak hiányában a bíróság az okiratot figyelmen kívül hagyja. A bíróság a bizonyító fél kérelmére az ellenérdekű felet kötelezheti a birtokában lévő olyan okirat rendelkezésre bocsátására, amelyet a polgári jog szabályai szerint egyébként is köteles kiadni vagy bemutatni. Ilyen kötelezettség az ellenérdekű felet különösen akkor terheli, ha az okiratot a bizonyító fél érdekében állították ki, vagy az rá vonatkozó jogviszonyt tanúsít, vagy ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik. Ha az okirat olyan személy birtokában van, aki a perben nem vesz részt, a bíróság a szemlére vonatkozó szabályok alkalmazásával intézkedik az okirat beszerzése iránt. Bíróságnál, közjegyzőnél, más hatóságnál, közigazgatási szervnél vagy valamely szervezetnél lévő irat vagy adat beszerzése iránt a fél bizonyítási indítványára a bíróság intézkedik, ha az irat vagy az adat kiadását a fél közvetlenül nem kérheti. Az eredeti okirat beszerzése mellőzhető, ha annak megtekintésére nincs szükség, és a fél a tárgyaláson annak hiteles vagy egyszerű másolatát bemutatja. Az okirat megküldése csak akkor tagadható meg, ha az minősített adatot tartalmaz. Ha a rendelkezésre bocsátott okirat az azt megküldő nyilatkozata szerint olyan minősített adatot, üzleti titkot, hivatásbeli titkot vagy törvényben meghatározott más titkot tartalmaz, amelynek felhasználásához a minősítő vagy a titoktartás alóli felmentés megadására jogosult (a továbbiakban: titokgazda) nem járult hozzá, a bíróság megkeresi a minősítőt vagy a titokgazdát a minősített adat vagy titok megismerésének engedélyezése céljából. Ha a titokgazda a megkeresés átvételétől számított nyolc napon belül nem nyilatkozik, megadottnak kell tekinteni az engedélyt. Ha a titokgazda határidőn belül úgy nyilatkozik, hogy nem járult hozzá az üzleti, a hivatásbeli vagy törvényben meghatározott más titok felek általi megismeréséhez, az okiratnak ez a része nem használható fel bizonyítékként. Ha az okiratnak a bíróság hivatalos helyiségében történő rendelkezésre bocsátása lehetetlen vagy aránytalanul nehéz, az okiratot a bíróság a szemle szabályainak megfelelő alkalmazásával a helyszínen szemléli meg.^[49]

8.5. A tanúbizonyítás

[76] Jeremy Bentham 1827-ben még a következőképpen vélekedett a tanúról: „az igazság mintegy magától kérezkedik a tanú szájára”. William Stern 1902-ben már eltérő véleményt fogalmazott meg: „a hibátlan emlékezet nem szabály, hanem kivétel”. Rudolf Bruns pedig 1973-ban már egyenesen „a legmegbízhatatlanabb bizonyítási eszköz”-ként emlegette.^[50] A tanúbizonyítás ennek ellenére még mindig a legfontosabb, legsűrűbben alkalmazott és nélkülözhetetlen bizonyítási mód a polgári

perekben.

[77] A tanúbizonyítás témáját a polgári perre vonatkoztatva a magyar szakirodalomban monografikusan Kengyel Miklós dolgozta fel. Ő a tanú fogalmát a következőképpen határozta meg: „az a peres felektől különböző személy, aki az általa észlelt múltbeli tényekről tesz vallomást a bíróság előtt”.^[51] A fogalom meghatározás első eleme a római jogig nyúlik vissza és dogmatikailag megkérdőjelezhetetlen. A tanúkra vonatkozó legismertebb római jogi maxima a *nemo testis auditur in re sua* (senki sem hallgatható meg tanúként a saját ügyében), ami a pertársakra is vonatkozik (->felek a polgári perben). A második elem viszont csak az esetek túlnyomó többségére igaz, nem abszolutizálható. A tanúvallomás ugyanis nem csak múltbeli tényekre vonatkozhat.^[52] Ennek megfelelően (szakértő)tanúként hallgatta ki a bíróság azokat a személyeket, akik a farkasok optimális elhelyezési szükségleteit ismertették a bírósággal (BH 1994. 286.) és azokat is, akik arról nyilatkoztak, hogy az úgynevezett RFLP vizsgálati módszer mennyiben alkalmas a genetikai azonosság megállapítására (KGD 2001. 127.).

[78] A tanúk speciális csoportja: a szakértő-tanúk. A kifejezés csak a joggyakorlatban és a jogirodalomban használatos, a tárgyi jogban nem fordul elő. A szakértő tanúknak az 1952. évi Pp. alkalmazásában három fajtáját különböztethetjük meg: a történeti tényekről, a magánszakvéleményéről és a szakmai ismeretekről számot adó tanúkat. A tanú általános fogalmához áll közelebb közülük a történeti tényekről számot adó személy, aki valamilyen múltbeli tényről közvetlen észleléssel szerzett tudomást és erről tesz vallomást, de rendelkezik a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez szükséges szakismerettel is, sőt, rendszerint ez teszi őt alkalmassá a megfelelő észlelésre is (leggyakrabban öröklési perekben kerül sor az örökhagyó egészségi állapotának feltárása körében korábbi kezelőorvosainak tanúkénti meghallgatására ebben az értelemben). A szakértők perbeli szerepköréhez állt közelebb az a tanú, akit az 1952. évi Pp. alkalmazásában az általa valamelyik fél megbízása alapján készített szakvéleményre (magánszakvéleményre), az abban foglalt szakmai álláspontjára nézve hallgattak ki tanúként a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértő véleményével fennálló szakmai ellentmondások feloldása végett (BH 2002. 149, BH 1983. 233. stb.). A Pp. alkalmazásában erre már nem kerülhet sor, a magánszakértők egészen eltérő közreműködői (8.2. pont) szerepkörbe kerültek (8.6. [92]-[95]). Valahol a tanú és a szakértő között félúton kellene elhelyeznünk azokat a személyeket, akiket a bíróság szakmai jellegű tényközlések (szakmai törvényszerűség, szabály, követelmény, előírás, szokás), önmagában valamilyen szakmai ismeret közvetítése végett hallgat meg, amivel már a bíró veti össze a vizsgálat tárgyát, a megítélendő tény, cselekményt, magatartást. Ebben az értelemben szerepeltek a tanúk a fenti példákban (8.5. [77]).

[79] A tanúknak van egy másik különleges csoportja is: a hallomástanúk. Ők azok, akik nem a saját észleleteikről, hanem arról tesznek vallomást, hogy mit hallottak a bizonyítandó tényről. Az angolszász perjogok – kivételeket megengedve – elutasítják a hallomástanúkat (*hearsay is no evidence*), a kontinentális jogrendszerek viszont – elvileg – nem. A leggyakoribb hallomástanúk azok, akik az őket meghallgatni kérő féltől szerzik a tudomásukat. A vallomásuk ezért általában nem tekinthető számottevő bizonyítéknak a perben, hacsak nem hitelesítik azt a tudomásszerzésük sajátos körülményei (például közvetlenül a kérdéses eseményt követően, különleges lelkiállapotban, élményszerűen mesélt nekik a peres fél). Megbízhatóbb bizonyítékot szolgáltatnak azok a hallomástanúk, akik értesülésüket érdektelen személytől vagy a bizonyító fél perbeli ellenfelétől (vagy más ellenérdekelte személytől) szereztek, amennyiben azt a bizonyító fél perbeli ellenfele nem cáfolja hasonlóképpen meggyőző módon. A hallomástanúval szembeni objektív kifogás az, hogy „[i]smereteit olyan személy(ek)től szerezte (közvetlen tanú), aki tapasztalatait felelősség nélkül adhatta tovább”.^[53]

[80] A tanúk harmadik, kiemelt csoportja: a kiskorú tanúk. A tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorút csak akkor lehet tanúként meghallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték másként nem pótolható. Rá nem vonatkoznak a hamis tanúzás törvényes következményei (Btk. 16. §), őt az igazmondás követelményéről kell tájékoztatni korának és érettségének megfelelő módon.

Meghallgatásánál törvényes képviselője is jelen lehet, kivéve, ha érdeellentét áll fenn közöttük, mert ebben az esetben a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnok gyakorolja a perben a törvényes képviselőjét megillető jogokat.

[A] tanú a »legszemélyesebb bizonyítási eszköz«, a szubjektumnak – a bizonyítékok mérlegelése mellett – az egész bizonyítási eljárásban itt van a legnagyobb jelentősége. Ezért az eljárásjog kezdettől fogva garanciákkal bátyázta körül a tanúbizonyítást [...].^[54]

[81] Egyfelől bizonyos személyeket felment a vallomástételi kötelezettségük alól, másfelől a tudomásszerzés folyamatának és az emlékezetmegtartás megbízhatóságának a fokozott ellenőrzését írja elő a bíróság számára: meg kell kérdezni a tanútól, hogy a felekkel milyen viszonyban van, nem elfogult-e, tisztázni kell, hogy a tanú az általa előadottokról miként szerzett tudomást.

[82] A vallomástételi kötelezettség alól felmentett személyek egy részét jogilag képtelennek is minősíti a törvény a tanúvallomás tételére. Ők a ->védő az e minőségében szerzett tudomása körében és a minősített adat^[55] kezelője, ha nem kapott felmentést a titoktartás alól. Ezeket a személyeket tanúként kihallgatni sem lehet, a vallomásuk bizonyítékként nem vehető figyelembe. A vallomástételi kötelezettség alól felmentett személyek másik csoportját a tanúvallomás megtagadására jogosult személyek alkotják: a) a felek bármelyikének hozzátartozója (->kizárás); b) aki a tanúvallomás folytán magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az azzal kapcsolatos kérdésben;^[56] c) aki hivatásánál fogva titoktartásra köteles, ha a tanúvallomással titoktartási kötelességét sértené meg, kivéve, ha az érdekelt e kötelesség alól felmentette; d) az üzleti titok megtartására köteles személy az olyan kérdésben, amely tekintetében a tanúvallomással titoktartási kötelességét sértené meg, kivéve, ha a tanúvallomással érintett adatok a közérdekű és közérdekből nyilvános adatok megismerhetőségére vonatkozó törvény rendelkezései alapján nem minősülnek üzleti titoknak, vagy ha a per tárgyát annak eldöntése képezi, hogy az érintett adatok közérdekű, illetve közérdekből nyilvános adatnak minősülnek-e; e) a jogvitával érintett ügyben lefolytatott közvetítői eljárásban eljáró közvetítő, szakértő; f) a médiatartalom-szolgáltató, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy, ha a tanúvallomásával a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétét felfedné, az azzal kapcsolatos kérdésben. Ezek a személyek szabadon dönthetnek arról, kívánnak-e élni a mentességi jogukkal vagy sem. Ha vállalják a vallomástételt, annak minden terhét is vállalják: ha titoktartási kötelezettségük ellenére tesznek tanúvallomást, viselik a titoktartási kötelezettség megsértésének konzekvenciáit, ha hamis tanúvallomást tesznek, fennáll ezért a büntetőjogi felelősségük. A vallomástétel megtagadására jogosult személyeket meghallgatásuk előtt figyelmezteti a bíróság a mentességi jogukra, ennek hiányában vagy a mentességre hivatkozása ellenére meghallgatott tanú vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe.

[83] A vallomástételi kötelezettség alól felmentett személyektől meg kell különböztetnünk a tanúzási kötelezettség alól mentes személyeket: ők a diplomáciai mentességet élvezők, akiket a bíróság nem is idézhet tanúként, csak felkérhet a vallomás tételére vagy írásbeli nyilatkozat adására.^[57]

[84] A tanú kötelezettségeit a jogirodalom hagyományosan triászban sorolja fel: megjelenési, vallomástételi és okiratfelmutatási kötelezettség. A megjelenési kötelezettség akkor is terheli a tanút, ha vallomás tételére egyébként nem kötelezhető.^[58] A megjelenési kötelezettség tartalmi eleme az is, hogy a tanú a tárgyaláson és a bizonyítási eljárásnál a meghallgatása előtt nem lehet jelen és meghallgatása után csak a bíróság engedélyével távozhat el. Ez a kötelezettség kikényszeríthető, az alapos ok nélkül távolmaradó tanút a bíróság végső soron elő is vezetheti. A

vallomástételi kötelezettség a tanú lényegadó, főkötelezettsége. Természetszerűen foglalja magába az igazmondási kötelezettséget.

A vallomástételi és az igazmondási kötelezettség a gyakorlatban nehezen választható el egymástól, mert az igazságszolgáltatásnak nem az a célja, hogy a tanút szóra bírja, hanem az, hogy a tanú az eseményeket a legjobb tudása szerint mondja el és abból semmit se hallgasson el.^[59]

[85] A tanú szórabírásához valóban hatékony eszközei nincsenek a bíróságnak. A vallomástételi kötelezettség megszegése esetén csak pénzbírságot tud vele szemben kiszabni (8.2. pont) (->az eljárási cselekmények általános tanai). Ha viszont az igazmondási kötelezettségét szegi meg (és ez bizonyítható), a hamis tanúzás büntetőjogi következményeit kell viselnie. A tanú harmadik kötelezettsége az okiratfelmutatás. Ez értelemszerűen csak a birtokában lévő és a vallomásának tárgyához tartozó okiratokra terjed ki. Ha a perben tanúvallomást tenni nem tud vagy arra nincs szükség, okiratbirtokosként (8.2. pont) kötelezhető az okirat rendelkezésre bocsátására. A tanú okiratfelmutatási kötelezettségének magyar szabályozása egyedülálló a kontinentális jogok között,^[60] habár jelentős hagyományra tekint vissza: már a *sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. tc.* 90. §-ában megjelent és azóta jelen van polgári perjogi kódexeinkben. E kötelezettséget a Pp. 296. §-a kiterjesztette a tanú birtokában lévő feljegyzésekre és a bizonyításnál felhasználható tárgyakra (azoknak a peres ügyre vonatkozó részeire) is.

[86] A tanúnak joga van a személyes adatai védelmére (azok zártan kezelésére a periratok között), a személyhez fűződő jogainak védelmére (aminek érvényesítése a bíróság kötelezettsége), a kötelező tisztelet megadására a per valamennyi szereplője részéről (amely fölött ugyancsak a bíróságnak kell őrködni) és a tanúzási kötelezettsége teljesítésével felmerült költségei megtérítésére.^[61]

[87] A tanút rendszerint a pert vezető bíróság és rendszerint tárgyaláson, közvetlen kontaktusban hallgatja meg. Lehetőség van ugyanakkor a távollévő tanú elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatására is (amikor ugyancsak a perbíróság, ugyancsak tárgyaláson, de technikai eszközök segítségével veszi ki a tanú vallomását, 9.2. pont). Lehetőség van a tanú meghallgatására kiküldött bíró útján, amikor a perbíróság egy tagja közvetlenül, de nem tárgyaláson, hanem a tanú tartózkodási helyén fogatosítja a bizonyítási cselekményt (9.3. pont). Ez különösen akkor indokolt, ha a tanú valamilyen testi fogyatékosága, betegsége vagy agg kora miatt nem tud a bíróság előtt megjelenni, és a bíróság székhelyétől való távolsága nem olyan jelentős, hogy megkeresett bíróság igénybevétele volna indokolt. Belföldi jogsegély keretében megkeresett bíróság útján is kihallgatható a tanú, ha lakóhelyének, tartózkodási helyének a perbíróság székhelyétől való távolsága aránytalanul nehezzé teszi számára a perbíróság előtti megjelenést és az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatásának technikai feltételei nem biztosíthatók (9.4. pont). Külföldi tanú meghallgatására külföldi ->jogsegély keretében van lehetőség.

8.6. A szakértői közreműködés

[88] A *polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc.* (Ptr.) a szakértőket még csak a bírói szemle közreműködőiként szabályozta (->szakértő). A bíró az általa tartott szemléhez igénybe vehetett szakértőt, ha ezt szükségesnek találta. A felek megállapodhattak egy szakértő „kinevezésében”, ennek hiányában mindkét fél egy-egy szakértőt „nevezhetett”, a harmadikat a bíróság „hívta meg”. Ha a felek nem neveztek szakértőt, mindhárom a bíró nevezte „ki” (arról nem szólt a törvény, ha csak az egyik fél nevezett szakértőt). A *polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc.* (az úgynevezett Plósz-féle Pp.) a gyakorlati igényeket figyelembe véve és a külföldi törvényhozásokat követve a szakértőket már a bírói szemléből elkülönítve szabályozta, felismerve, hogy véleményükre olyan kérdésekben is szükség lehet, amelyek nem vizsgálhatók szemlén. A törvény szövegéből nem derült ki, de annak indokolásából egyértelműen kitűnt, hogy a szakértők „a bíró segédei, akik csak

szakértelmét kiegészítik.^[62] A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényellenben – a korábbi jogalkotási szemlélettel szakítva – a szakértőt bizonyítási eszköznek tekintette. Szabályozása viszont következetlen volt, mert számos olyan jogosítványt adott a szakértőnek, amelyek bizonyítási eszközknél értelmezhetetlenek: tevékenysége kiterjedt a többi bizonyíték (tanúvallomások, okiratok) vizsgálatára, értelmezésére, a felekhez, a tanúkhoz közvetlenül is intézhetett kérdéseket, sőt – amennyiben ez feladatának a teljesítéséhez szükséges volt – egyéb bizonyítást is indítványozhatott.^[63]

[89] A jogirodalomban régóta vitatott, hogy a perben a szakértő bizonyítási eszköznek vagy a bíróság segédszervének minősül-e. Ugyanis a jogintézmény valóban Janus-arcú. Amint erre már a XIX. század közepén rámutatott Carl J. A. Mittermayer: amennyiben a fél tényállításait támasztja alá vagy cáfolja, bizonyítási eszköz, amennyiben a bíróság tényfeltáró tevékenységét mozdítja elő, a bíróság segédszerve.^[64] A szakértő perbeli részvétele a jogintézmény normatív megkonstruálása (a szabályozás) során köthető a peres felekhez vagy a bírósághoz, de véleményünk szerint nem köthető mindkettőhöz, ahogy erre a Pp. kísérletet tett. Metzinger Péter *de lege ferenda* javaslata a felek által megbízott szakértők által készített szakvélemények perbeli kizárólagossá tételére irányul: „a tárgyalási elv következetes megvalósítása [...] azt igényli, hogy ne a bíró rendeljen ki szakértőt, hanem azt a fél bízta meg (adott esetben a két fél együtt vagy a két fél külön-külön)”; ha pedig a felek ellentmondó szakvéleményeket terjesztenek elő, „a bírónak valóban, érdemben állást kell foglalnia a szakkérdésben is”.^[65] A polgári per legutóbbi kodifikációs folyamatában részt vevő illetékes munkabizottság a másik szerepfelfogás törvényi konstrukciójára tett részletes javaslatot. Ennek alapkonceptiója szerint

[a] szakértő tevékenysége [...] általában a bizonyítási eljárás része: a szakértő a bizonyítékok észlelésén és azok értékelésén keresztül a ténymegállapításhoz nyújt segítséget a bíróságnak. [...] A tények megismerésére vonatkozó tevékenység ezért megoszlik a bíróság és a szakértő között, de a jogkérdések vizsgálata és elbírálása minden esetben a bíróság feladata. [...] [U]gyanakkor [...] nemcsak a bizonyítási szakaszban, hanem már a per előkészítő (állítási) szakaszában is szükség lehet a szakértő tevékenységére. [...] [A] per ténybeli kereteinek meghatározásához szükség lehet arra a különleges szakértelemre, amely alapján a bíróság azonosítani tudja, hogy a tényállítások körében a peres felek között a vita pontosan miben áll.^[66]

[90] A jelenlegi társadalmi adottságaink, jogszociológiai viszonyaink között a perek összességére nézve egyértelműen az utóbbi megoldást tekinthetjük helyesnek.^[67] A Pp. törvényelőkészítői viszont egy „harmadik utat” választottak.

[91] A Pp. XXI. Fejezete „[a] szakértőt bizonyítási eszközként, a szakvéleményt bizonyítékként szabályozza”.^[68] Aminek mindjárt a nyitó rendelkezés mond ellent logikailag. A Pp. 300. §-a szerint ugyanis „[sz]akértőt kell alkalmazni, ha a jogvita kereteinek a meghatározásához, vagy a perben jelentős tény megállapításához, megítéléséhez különleges szakértelem szükséges”. A perbe vitt jogvita kereteit kizárólag a peres felek jogállításai és tényállításai határozzák meg, a bizonyítási eszközök pedig e ténybeli keretek valóságtartalmának a megállapításához nyújtanak segítséget. Egyetlen bizonyítási eszköznek sem lehet a feladata annak meghatározása, mely tények fennállása vizsgálendő a perben: erre a szemle tárgya, a képfelvétel, a hangfelvétel, a kép- és hangfelvétel és az okirat tárgyi mivoltukból adódóan sem alkalmasak, az pedig külön magyarázat nélkül is belátható, hogy a tanúnak sem engedhető beleszólás abba a kérdésbe, mit vizsgáljon és miről döntsön a bíróság. Ha a szakértőnek szerepet juttatunk ebben, máris kiemeltük a bizonyítási eszközök közül - a bizonyítás eszközéből a bizonyítás alanyává (5. pont) avattuk. A jogalkotó (következetlensége) szándéka ellenére is lelepleződött.

[92] A Pp. a szakértő perbeli alkalmazásának három lehetséges változatát kínálja fel: a

magánszakértő, a más eljárásban kirendelt szakértő és a perben kirendelt szakértő alkalmazását. Ezek között a bizonyító fél választhat. Magánszakértő alkalmazása esetén a bizonyító fél a bíróság által meghatározott határidőn belül köteles benyújtani a bírósághoz a szakvéleményt. A magánszakértő feladatát a bizonyító fél határozza meg, ő fogalmazza meg a megválaszolandó szakkérdéseket is. Ugyanazon szakkérdés tekintetében a pertársak csak egy magánszakértőt alkalmazhatnak. A bizonyító fél ellenfele a magánszakértői véleményre vonatkozóan a magánszakértőhöz kérdéseket intézhet és maga is jogosulttá válik magánszakértői vélemény benyújtására (az ellenbizonyítás egyik esete, **7.1. pont**). Ha a magánszakértői vélemények a vizsgált szakkérdés tekintetében ellentétesek, az ellentmondások feloldását együttes meghallgatásukkal, tárgyaláson kell megkísérelnie a bíróságnak (erre irányuló megfelelő indítvány esetén). Ha a magánszakértő a hozzá intézett kérdésekre nem ad választ, véleménye az ellenfél magánszakértőjének véleményével ellentétes vagy egyébként aggályos **[93]**, új magánszakértő alkalmazására nincs lehetőség, de a fél indítványozhatja szakértő kirendelését. A más eljárásban kirendelt szakértő választásának lehetősége csak akkor adott, ha valamilyen más (hatósági, közjegyzői, bírósági, választottbírósági) eljárásban készült olyan szakértői vélemény, amely tartalmánál fogva a perben is alkalmas lehet a bizonyításra. Ezt benyújthatja a bizonyító fél vagy beszerezheti a perbíróság is. A felek e szakvéleményre vonatkozó vagy a szakértővel a másik eljárásban nem közölt, de a perben lényeges kérdések feltevését indítványozhatják. Ez esetben – vagy ha ez a szakvélemény aggályos – a bíróság indítványra kirendeli a perben ezt a szakértőt a szükséges felvilágosítások, válaszok megadása végett. A bíróság a perben szakértőt indítványra rendel ki (kivéve, ha az adott pertípusban a hivatalbóli bizonyítás is megengedett). Erre akkor kerülhet sor, ha (1) a bizonyító felek egyike sem alkalmazott magánszakértőt (eleve a kirendelés formáját választja a bizonyító fél), vagy (2) valamennyi magánszakértői vélemény aggályos (ide tartoznak azok az esetek is, amikor az ellenfél kérdésére nem ad választ, illetve ellentétben áll más magánszakértői véleménnyel), vagy (3) a más eljárásban kirendelt szakvélemény vagy a kirendelt szakértő szakvéleménye aggályos (ez utóbbi esetekben új szakértő kirendeléséről van szó). Ha az új szakértő kirendelését követően – hasonló okból – további új szakértő kirendelésének lenne helye, a bíróság szakértői testületet rendelhet ki, amennyiben a szakkérdés jogszabály alapján a szakértői testület szakterületébe tartozik.^[69]

[93] A kirendelt szakértő véleménye aggályos, ha *a)* hiányos, illetve nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit,^[70] *b)* homályos, *c)* önmagával, illetve a perbeli adatokkal ellentétes, vagy *d)* egyébként a helyességéhez nyomatékos kétség fér. A magánszakértői vélemény ezeken felül aggályosnak minősül akkor is, ha *e)* a magánszakértő a Pp.-ben meghatározott perbeli kötelezettségeit nem teljesítette, *f)* szakértői véleményét a megbízójával szembenálló fél kérdései vonatkozásában nem egészítette ki, *g)* szakértői véleményét az ellentétes magánszakértői vélemény vonatkozásában a tárgyaláson szóban nem egészíti ki, vagy *h)* közte és az ellenfél magánszakértői véleménye között szakkérdésben ellentét áll fenn, úgy, hogy egyéb okból az ellentétes magánszakértői vélemények egyike sem minősülne aggályosnak. Az aggályos szakvélemény a perben bizonyítékként nem vehető figyelembe.

[94] A perben alkalmazott szakértők jogosítványai között nincsenek különbségek: feladatuk teljesítése érdekében betekinhetnek a per irataiba, azokról másolatot készíthetnek, a tárgyaláson vagy egyébként a bizonyításfelvételnél jelen lehetnek, a felekhez és más közreműködőkhöz intézendő kérdések feltevését indítványozhatják, jogosultak a szakértői vélemény elkészítésével felmerült költségeik megtérítésére és munkadíjuk megfizetésére. Ez utóbbi igényüket a magánszakértők a megbízójukkal, a kirendelt szakértők a bírósággal szemben érvényesíthetik. A szakértők legfőbb kötelezettsége a perben a szakértői vélemény határidőben való elkészítése és rendelkezésre bocsátása. E főkötelezettségük teljesítéséhez számos mellékkötelezettség társul, amelyek közül a polgári perre specializáltakat a Pp., általánosságban pedig az *igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény* (Szaktv.) és az *igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet* (Működési rendelet) szabályozza. E két utóbbi jogszabály tartalmazza általában

az igazságügyi szakértők státus- és tevékenységi szabályait is.

[95] A fenti szabályozás legnagyobb hibája a magánszakértői bizonyítás rendszere. Amennyiben a bizonyító fél ezt az utat választja, meg fogja találni azt a szakértőt, aki az ő bizonyítási érdekének megfelelő szakvéleményt készít.^[71] Amennyiben a szembenálló félnek is megvannak a megfelelő anyagi eszközei, hasonlóképpen fog tudni szembeállítani egy ellentétes magánszakértői véleményt. Alaposan feltételezhető, hogy mindkét magánszakértő képes lesz megvédeni a saját álláspontját az együttes meghallgatásuk alkalmával. Ebben az esetben mindkét magánszakértői vélemény aggályosnak minősül és a perben nem használható fel, szakértő kirendelésének lesz helye. Hosszú hónapok telnek el a perben anélkül, hogy a bizonyításban érdemi előrelépés történne, és csak e felesleges közjáték után kezdődhet meg a valódi szakértői bizonyítás. Amennyiben a szembenálló fél jövedelmi, vagyoni helyzete nem teszi lehetővé, hogy a számára kedvezően magánszakértői véleménnyel szembeállítson egy másik magánszakértői véleményt annak érdekében, hogy sor kerüljön egy harmadik – a felekkel megbízási viszonyban nem álló – szakértő kirendelésére, csak a bizonyító fél által megbízott magánszakértő kirendelését és a magánszakértői vélemény ennek keretében történő kiegészítését kérheti. Ez a magánszakértő nagy valószínűséggel képes lesz a laikus bíróság előtt megvédeni a szakmai álláspontját, amitől eltérő, szakértői rangú szakmai álláspont nem is adódhat a perben. Ebben az esetben az eljárás rendje önmagában, annak következetes betartása mellett eleve garantálja a bizonyító fél pernyertességét.

[96] A szakértő polgári perbeli közreműködésének kívánatos rendje az alábbi lenne.

[97] Abból kell kiindulni, hogy a szakértői bizonyítás célja mindig ténymegállapítás. Megállapítás akkor is, ha a bizonyítás eredményeként ismertté vált tények megítélését (például két ismert tény közötti okozati összefüggés kimutatását) vagy a feltárt/feltárható tények szakmai minősítését (például a teljesítés osztályba sorolását) teszi a bíróság a szakértő feladatává, hiszen ennek révén újabb, jogilag releváns tényt kíván megállapíttatni. A megítélés ebben a szövegösszefüggésben nem értékelő tevékenységet fejez ki, hanem a dolog igazi természetének a megismerését. A véleménye kialakításához szükséges tényeket a szakértő a bíróság által foganatosított bizonyításfelvétel adataiból, valamint önálló szemle tapasztalatai alapján állapítja meg. A szemle során is tárgyi bizonyítási eszközöket vizsgál (ideértve a természetes személyeket is). Az általa esetleg szolgáltatott új ténybeli adatok mindig következtetett (hipotetikus) tények.

[98] A bizonyítékok vizsgálata, felhasználása, a ténymegállapítás bírói feladat, nem a bizonyítási eszközök és a bizonyítékok jellemzője. A ténybeli következtetés is jellemzően bírói tevékenység (általában közvetett bizonyítékokra alapítva). A szakértői bizonyítás minden mozzanata gyökeresen elüt tehát az egyéb (okirati, tanú, szemletárgyi) bizonyítástól és a bírói tevékenységgel mutat rokonságot (még a szemle mint bizonyítási mód tekintetében is).

Bizonyító eszköz fogalmilag csak azon dolog vagy személy lehet, amelyen egy megtörtént tény hatása észlelhető. De a szakértőnél ez nem forog fenn, ő nem arra nézve vall, hogy mi történt, hanem arra nézve világosítja fel a bírót, hogy a jelenben létező vagy történő tényeket miképpen kell felfognia.^[72]

[99] A szakértő összegyűjti (megállapítja) a feladata szempontjából releváns tényeket, majd azokból levonja a szakmai következtetéseit, amit szakvéleménybe foglal. Hasonlóképpen a bíró is összegyűjti, megállapítja a jogilag releváns tényeket, majd azokból levonva a jogi következtetéseit, ítéletet hoz, ami nem egyéb, mint a bíróság jogi véleménye. A szakvélemény pedig a szakértő szakmai ítélete a jogvitás ügyről.

[100] A fentiekből következően a bíróság által alkalmazott (kirendelt) szakértő semmi esetre sem tekinthető bizonyítási eszköznek és a szakvéleménye sem bizonyítéknak, mert ez a szakértő a bizonyítás alanya, a véleménye pedig szakmai ítélet. Annak elismerésével, hogy az igazságügyi szakértő a véleményével nem önálló bizonyítékot szolgáltat, hanem a bírói döntés szakmai előkészítését végzi, nem mentjük fel a bírót a szakértői vélemény értékelésének a követelménye

alól. Attól, hogy a szakértőt a bíró segédjének tekintjük, nem juttatunk neki döntési jogkört és nem vesszük le a bíró válláról a döntés felelősségét.

[101] A felek számára természetesen nem közömbös, hogy a releváns (szakmai) tényeket a bíró miképpen fogja fel. Mindegyik fél azt szeretné, ha az ő számára kedvezne ez a felfogás: azaz természetes törekvésük a laikus bíró szakmai meggyőzése is (a jogi meggyőzés előfeltételeként). Logikailag kizárt, hogy a bíróság rendelkezésére álló egyetlen szakvélemény mindkét fél számára maradéktalanul kedvező legyen. A fél számára így két lehetőség kínálkozik: vagy már előre olyan részletes, szakmailag meggyőző véleményt szolgáltat, amely a perben kirendelt szakértőt is az azzal való szakmai azonosulásra ösztönzi, vagy utólag a bírói mérlegelés alá vont szakvélemény meggyőző erejét igyekszik megdönteni azáltal, hogy a bírót elbizonytalanítja a szakvélemény szakmai helyességét, megalapozottságát illetően. Még ha rendelkezik is a fél az ehhez szükséges szakismeretekkel, álláspontjának nagyobb nyomatókat ad egy függetlennek látszó szakember, egy másik szakértő véleménye. Ez a törekvés vezetett közismert módon a magánszakértők rendszerinti alkalmazását eredményező gyakorlat kialakulásához. Ezt a társadalmi igényt a bíróságok is akceptálták, és az elmúlt évtizedekben megpróbálták jogértelmezési eszközeikkel megfelelően beilleszteni a magánszakértői bizonyítást az eljárásba. Emiatt az 1952. évi Pp. alkalmazásában a szakértői bizonyítás nagyon elnehezült és a pert rendszerint időben rendkívül elhúzódná tette. Szokásos lefolyása ugyanis közismerten az (volt), hogy a bíróság által kirendelt szakértői véleményt a fél megpróbálta magánszakértői véleménnyel megdönteni, és ha ez sikeres volt (nem ritkán), új szakértő kirendelésére, majd az ő véleménye megdöntése után ugyancsak nem ritkán testületi szakvélemény beszerzésére került sor.

[102] A magánszakértők alkalmazásához jelentős társadalmi igény fűződik. Ez jogpolitikailag sem kifogásolható. Ahogy a fél igényt tarthat a perben a jogi képviselőre, miért ne tarthatna igényt a szakmai képviselőre is? Ez méltányolható, sőt, méltányolandó igény a felek részéről. Teljesítésének a kívánatos módja viszont nem az, ha a szakértői közreműködést a bíróságtól eltávolítjuk és a felekhez telepítjük. Van ugyanis egy rendkívül lényeges különbség a fél perbeli jogi és szakmai képviselője között: a jogi képviselő által kifejtett jogi álláspont helyességét a bíróság meg tudja ítélni, a szakmai képviselő által kifejtett szakmai álláspontját viszont nem. A fél által szolgáltatott szakvéleményt mint bizonyítékot a bíróság csak belső logikai meggyőző ereje, nem pedig szakmai megalapozottsága alapján tudja megítélni. A logikailag egyaránt meggyőző, de szakmailag ellentétes tartalmú szakvélemények közül nem tudja kiválasztani a helyeset. Ez esetben még rosszabb eredményre jutnánk, mint a Pp. által bevezetett és kritika alá vont magánszakértői bizonyítási rendszerében: ebben a szisztémában ugyanis az eljárási szabályokba kódolt valamelyik fél pernyertessége. Ha mindkét fél képes a saját szakmai álláspontját alátámasztó magánszakértő állítására, a bizonyító fél pervesztességével zárul a per, mert a bíróság – nem tudván választani a szembenálló szakvélemények között – a szakértői bizonyítás sikertelenségét kényszerül megállapítani és a bizonyítási teher szabályai szerint a bizonyító félre terheli a bizonyítatlanság következményeit. Ha pedig csak a bizonyító fél képes magánszakértő alkalmazására, az ő pernyertessége garantált éppen úgy és ugyanabból az okból, mint a Pp. rendszerében.

[103] A perben ezért szakértőnek csak az a személy minősülhetne, akit a bíróság szakértőként kirendelt. A szakértő a bíróság segédszerveként különleges szakértelmével segítséget nyújtana a bíróság részére egyrészt a per első szakaszában – az ellenkérelem előterjesztését követően – annak megállapításához, hogy a felek tényállításai közül a perben melyek minősülnek jelentőséggel bírónak, másrészt a bizonyítás során a bizonyítékok észlelése és szakmai értékelése útján a perben jelentős tények megállapításához. A szakértő segédminőségéből következne az a lehetőség is, hogy tőle a bíróság akár a felek értesítése nélkül is kérhessen tájékoztatást szóban és/vagy írásban, természetesen azzal a megszorítással, hogy a döntését csak a felekkel közölt szakvéleményre vagy a tárgyaláson előadott szakértői nyilatkozatra alapíthatja.

[104] A fél a megbízása alapján eljáró szakértő véleményét a perbeli szakértő kirendelése előtt terjeszthetné elő, és ez a megbízott szakértő a perben magánszakértőnek minősülne (a később

előterjesztett szakvélemény hatálytalan lenne, készítője nem gyakorolhatná a magánszakértői perbeli jogait). A magánszakértő a féllel együtt valamennyi eljárási cselekménynél, így a szakértői vizsgálatnál is jelen lehetne és észrevételeket tehetne, indítványozhatná kérdések feltételét a kirendelt szakértőnek, sőt, a bíróság engedélye szerint közvetlenül is intézhetne hozzá kérdéseket, a féllel – a tárgyalás rendjét meg nem zavaró módon – egyeztetgetne. A kirendelt igazságügyi szakértőnek természetesen kötelezettsége lenne reflektálni a magánszakvéleményekre, és ha attól vagy azoktól eltérő a szakmai álláspontja, kitérni arra is, hogy azok mennyiben és miért nem megalapozottak.

[105] A kirendelt szakértő véleménye még egy ilyen előzetes és hozzáadódó magánszakértői közreműködés után is bizonyulhat aggályosnak. Erre az esetre fenn kell tartani az új szakértő kirendelésének és a testületi szakértői vélemény beszerzésének a Pp. által is recipiált rendjét. Az a megszorítás, hogy a fél magánszakértőt már nem alkalmazhat a kirendelt szakértő véleményének előterjesztését követően, nem jelenti azt is, hogy el lenne zárva a szakértői vélemény vitatásának lehetőségétől. Ennek csak egyetlen tartalmi korlátja volna: nevezetesen, hogy az eljárásnak ebben a szakaszában azonos szakterületen újabb szakértői vélemény előterjesztése tilos (hatálytalan). A magánszakértők a korábban adott és a bíróságnak a szakértő-kirendelést megelőzően benyújtott véleményeikbe foglalt álláspontjaik alapján azonban vitathatnák a kirendelt szakértő szakmai álláspontjának a helyességét, a felek indítványozhatnák a magánszakértő és a szakértő együttes meghallgatását is (az eddigi gyakorlatnak megfelelően), s ott a szakértők akár egymásnak is feltehetnének kérdéseket.

[106] Ebben a koncepcióban – az 1952. évi Pp. megoldásától eltérően – a szakértői vélemény előterjesztését követően olyan új szakmai szemléletek és szempontok nem merülhetnek fel, amikre esetleg a kirendelt szakértő vizsgálódása nem terjedt ki vagy amelyek korábban nem kaptak kellő figyelmet. Mivel a kirendelt szakértő már a véleménye kialakításakor megismerhetett minden olyan szakmai körülményt és szempontot, ami a perben megtárgyalható (azok köre később nem bővíülhet), nem fordul elő az a – jelenleg nem ritka – helyzet sem, hogy a szakértő még akkor is igyekszik kitartani saját álláspontja mellett, ha utóbb, a magánszakértői vélemény ismeretében esetleg magában be is látja annak gyengeségeit. Ezáltal a szakértői vélemények megalapozottabbá válhatnának, aminek következtében ritkábban válna szükségessé új szakértő vagy szakértői testület kirendelése, ez pedig jelentős időmegtakarítással is járna a perekben.

[107] Ez a szisztéma valószínűleg költségesebbé is tenné a pereket, mert talán túlzott óvatosságra sarkallhatná a felek tekintélyes részét. Azok a felek, akik eddig csak akkor áldoztak magánszakvéleményre, ha kedvezőtlen volt a számukra a kirendelésre készült szakértői vélemény, a fent vázolt rendszerben nagyobb arányban készíttetnének az óvatosság elve alapján már előre magánszakvéleményeket. Ezért szükséges volna a magánszakvélemények beszerzésével felmerülő költségek perköltséggé tételének a korlátozása is. Akár a kirendelt igazságügyi szakértő arról való nyilatkoztatása útján, hogy melyik magánszakvélemény mennyiben járult hozzá a szakértői közreműködés eredményességéhez, melyik magánszakvélemény mennyiben volt releváns és használható, akár más módon, ez már a perköltségekre tartozó kérdés. De ez a vélelmezhető költségnövekedés a másik oldalról is ellensúlyozható lenne azáltal, hogy a kirendelt igazságügyi szakértő díjának meghatározása során a bíróság azt is értékeli, mennyiben járult hozzá a szakértő közreműködése a per érdemi elbírálásához. Eszerint a használhatatlan szakvélemények előterjesztői nem tarthatnának igény díjazásra.

[108] Felmerülhet a kérdés: a fenti eljárási rend nem fosztja-e meg indokolatlanul a szakértői vélemény meggyőző vitatásának lehetőségétől azokat a feleket, akik nem éltek a magánszakértő előzetes alkalmazásának a lehetőségével. A kérdés megválaszolása során ezeket a feleket indokolt két csoportra elkülöníteni. Az egyikbe azok tartoznak, akik anyagilag megengedhetnék a magánszakértő alkalmazását, de nem akarnak erre „feleslegesen” költeni, csak akkor lenne rá igényük, ha a kirendelt szakértő szakértői véleménye kedvezőtlen a számukra. A felek eljárás-támogatási kötelezettsége és a jóhiszemű pervitel követelménye alapján (->a [polgári eljárásjog](#)

alapelvei) elvárható ezektől a felektől, hogy ha előzetesen annyira megbíztak a bíróság által kirendelt szakértőben, hogy lemondtak a magánszakértők igénybevételének a lehetőségéről, tartsák is magukat ehhez az eljárási döntésükhöz. Számolni kell természetesen azzal, hogy ezek a felek majd a saját nevükben, saját aláírásukkal előkészítő iratként fogják megpróbálni az utóbb megbízott magánszakértők véleményét a bírósággal befogadtatni. Ebben az esetben viszont nem a szakértői vélemények ütköztetésére kerül sor, hanem az igazságügyi szakértő nyilatkozik a fél beadványában foglaltak megalapozottságáról és arról, hogy a szakértői véleményét fenntartja-e vagy mennyiben módosítja, s amennyiben ezek után aggálytalannak találja a szakértői véleményt a bíróság, a szakértői bizonyítás le is zárható. A magánszakértőket nélkülöző felek másik csoportjába azok tartoznak, akik anyagi eszközök híján nem képesek magánszakvélemények beszerzésére. Ők valóban elesnek ettől a perjogi lehetőségtől, ahogy eddig is elesetek, és a Pp. alkalmazása során is el fognak esni, ugyanis nyilván nem kívánatos – a jogi segítségnyújtáshoz hasonlóan – valamiféle szegényjogi alapon árnyék szakértői hálózat kiépítése. Ezeknek a feleknek viszont azt kell tudomásul venniük, hogy egy államilag garantált minimumon túl szolgáltatásokat csak magánerőből lehet igénybe venni az élet más területein is. A jogi képviselő rendszerében sem követelhetik ezek a felek, hogy a pártfogóként kirendelhető ügyvédek felül más, jobb nevű („drágább”) ügyvédek is biztosítsanak az állam a képviselőjük ellátására. Az igazságügyi szakértői bizonyítástól nem lennének elzárva, ahogy eddig sem, az igénybe vehető költségkedvezményeknek megfelelően.

[109] Az illetékes polgári perjogi kodifikációs munkabizottság a fenti rendszer bevezetését javasolta.^[73] A jogalkotó ellenben más utat választott.

8.7. Az eskü

[110] Az eskü – mint archaikus, szakrális eredetű bizonyítási forma – 1953 óta nem része a polgári perjogi bizonyítási rendszerünknek. Számos példaadó nyugat-európai országban viszont ma is gyakorlatban van: így például Belgiumban, Németországban, Olaszországban, Ausztriában, Finnországban, Angliában és Walesben. Ezekben az országokban kötelezni is lehet a tanút az eskütételre, sőt némelyikben a fél is leteheti az esküt a saját előadására.^[74] Ez a körülmény a bizonyítékok mérlegelésénél kaphat jelentőséget, illetőleg a hamis eskühöz többszankciók társulhatnak, aminek célja a magasabb rendű felelősségvállalás elérése az eskütevőnél.

9. Bizonyításfelvételi rendek

9.1. A bizonyításfelvétel általános szabályai

[111] A bizonyításfelvétel általános rendjében mutatkozik talán a legnagyobb különbség az úgynevezett angolszász és a kontinentális típusú polgári peres eljárások bizonyítási szabályai között.

[112] Az angolszász típusú eljárások (az amerikai *discovery* és az angol *disclosure*) közös jellemzője a felek közötti, tárgyalást megelőző kötelező és eljárási joghatásokkal járó egyeztetés. A *discovery* eljárás főszabálya szerint minden rendelkezésre álló bizonyítékot át kell adni az ellenérdekű félnek. A tárgyaláson már nincs lehetőség olyan bizonyíték felhasználására, amelyet a *discovery* eljárásban a felek nem tártak fel és a „tárgyalást előkészítő konferencián” (*Pre-trial conference*) benyújtott bizonyítási terv nem tartalmaz, kivéve, ha ezt valamilyen rendkívüli helyzet indokolja (például az indítványozó fél rajta kívül álló ok miatt hoz fel új bizonyítékot, az ellenérdekű fél rosszhiszemű magatartása teszi szükségessé). Az eljárás célja, hogy a felek még a tárgyalás előtt, legkésőbb a tárgyalást előkészítő konferencián megegyezzenek, ebben az esetben mindkét fél mentesül a perköltség megfizetése alól. Ezzel dotálja az állam a nagyobb anyagi ráfordítást követelő állami jogszolgáltatási rendszer igénybevételéről való lemondást. Az angol *disclosure* eljárás csak a kölcsönös információcserét, valamint a tárgyalás előkészítését szolgálja. A felek kötelezettségének az a célja, hogy minél alaposabb előkészítés után kerüljön a peranyag a bíróság elé. Az úgynevezett

pleadings, vagyis az iratváltás folyamán tisztázódnak a bizonyítandó tények. A kontinentális perjogok viszont általában nem írnak elő ilyen előzetes információ- vagy okiratcserét a felek számára, és nagyobb szerepet biztosítanak a bíróságnak a bizonyítási eszközök felhasználhatóságának minősítése terén is. Megjegyzendő, hogy a magyar jogalkotó a *2008. évi XXX. törvény* 12. §-ával kísérletet tett egy ilyen előzetes információcsere kötelezővé tételére a jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban, amelynek ki kellett terjednie a felek vitás kérdésben elfoglalt jogi és ténybeli álláspontjainak és ezek bizonyítékainak előadására az okirati bizonyítékok csatolásával, vagy a felek között felmerült véleményeltérésről szóló jegyzőkönyv közös felvételére. Az eljárás a magyar perjogban nem vert gyökeret, attól idegen elemnek bizonyult, a hatályos Pp. nem tartalmaz hasonló előírást.

[113] A magyar polgári perben a bizonyítékok szolgáltatása elsősorban a felek feladata, melyet bizonyítási indítvány tételével vagy okirat, kép-, illetve hangfelvétel, szemletárgy bemutatásával, a periratokhoz való csatolásával teljesítenek. A törvény kivételesen lehetővé teszi, hogy a bíróság a szükséges bizonyítást erre irányuló megfelelő indítvány hiányában is elrendelje és felvegye. Ez általában olyan pertípusokban megengedett, amelyekben a per tárgya közérdekű (így a származás, a cselekvőképesség, a házasság fennállása és érvényessége, a szülői felügyelet),^[75] de általános jelleggel tájékozódhat a bíróság hivatalból a közokirat valódiságáról is.^[76]

[114] A bizonyítási indítványokat, a bizonyítási eszközöket a feleknek a Pp. által kettéosztott *->per (->tárgyalás)* első szakaszában, az úgynevezett perfelvételi szakban kell szolgáltatniuk (a nem likvid bizonyítékokat indítványtétel útján). Ennek lezárása után már csak az utólagos bizonyítás megszorító feltételei között kerülhet sor bizonyíték szolgáltatására. Akkor, ha a bizonyíték utóbb keletkezett vagy arról bizonyító fél önhibáján kívül utóbb szerzett tudomást, vagy valamely bizonyítási eszköz bizonyító erejének, a bizonyítás eredményének cáfolatára szolgál, feltéve hogy az ellenbizonyítás [...] lehetőségének módja, eszköze csak a lefolytatott bizonyításból vált számára felismerhetővé, vagy a fél keresete, illetve ellenkérelme megváltoztatásának alapjául hivatkozott tény bizonyítására vagy ellenbizonyításra szolgál, feltéve, hogy a kereset-, illetve ellenkérelm-változtatást a bíróság engedélyezi, vagy a bíróságnak a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követő anyagi pervezetése folytán vált szükségessé.^[77]

[115] A bizonyítás felvétele a per második szakaszában, az érdemi tárgyalási szakban történik. Ennek során a közreműködőket főszabály szerint a bíróság nyilatkoztatja. A felek ennél jelen lehetnek, észrevételeket, indítványokat tehetnek, kérdések feltételét is indítványozhatják és a bíróság engedélyével közvetlenül is intézhetnek kérdéseket a közreműködőkhöz. Ez utóbbi engedély megadása általános. Szokásos rendje szerint a bírósági meghallgatást követően a bizonyító fél teszi fel kérdéseit a közreműködőnek, majd pedig az ellenfele. A bíróság azonban ettől eltérően is rendelkezhet, akár a kérdezés elsőbbségét is átengedheti a feleknek.

[116] A bizonyításfelvétel általános rendjében bíróság alatt a pert tárgyaló bírói tanácsot, egyes bírói eljárása esetén az eljáró bírót értjük. Az általános szabályok szerint a bizonyítás felvételének helye a perbíróság hivatalos helyisége, ahol a szóbeliség és a közvetlenség elve szerint direkt kontaktusban észleli a bíróság a bizonyítékokat. Ezek azok a fő jellemzők, amelyek megkülönböztetik a bizonyításfelvétel általános rendjét valamely különös fajtájától.

9.2. Bizonyításfelvétel elektronikus hírközlő hálózat útján

[117] A modern információs technológia lehetővé teszi a bizonyításfelvételnél a földrajzi távolságok áthidalását a szóbeliség teljes megőrzésével és a közvetlenség elhanyagolható veszteségével. Amennyiben annak a technikai feltételei fennállnak, törvényes lehetőség van a közreműködő tartózkodási helye, lakóhelye, székhelye, érintett telephelye, illetve a szemle helyszíne, valamint a perbíróság hivatalos helyisége közötti elektronikus hírközlő összeköttetés útján a pert tárgyaló bíróság valamennyi tagja részvételével történő bizonyítás felvételére. Ennek során biztosítani kell, hogy a tárgyalás vagy a személyes meghallgatás, illetve a szemle kitűzött helyszínén jelenlévő

résztevők láthassák az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatásra kialakított helyiségben a meghallgatott személyt, valamint a meghallgatott személlyel egyidejűleg ott-tartózkodó valamennyi személyt. Biztosítani kell továbbá, hogy az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatásra kialakított helyiségnek minden pontja látható legyen a tárgyalás, a személyes meghallgatás, illetve a szemle kitűzött helyszínén jelenlévő elnök, illetve bírósági titkár számára.^[78]

9.3. Bizonyításfelvétel kiküldött bíró útján

[118] A kiküldött bíró útján történő bizonyítás felvételére akkor kerülhet sor, ha a bizonyításfelvétel tárgyaláson történő lefolytatása jelentős nehézséggel vagy aránytalanul nagy költségtöbblettel járna. Tipikusnak mondható esetei a tanú lakóhelyén való meghallgatása (ha agg kora vagy betegsége miatt a bíróság hivatalos helyiségében való megjelenésben akadályozott), helyszíni szemle tartása, okirat vagy más dokumentum helyszínen való megszemlélése, de sor kerülhet a perben alkalmazott szakértő kiküldött bíró általi meghallgatására is, ha például a kiküldött bíró által foganatosított szemlén szükséges a szakértő közreműködése.

[119] Akár a pert tárgyaló tanács elnöke, akár bármely más tagja, sőt, a perben eljáró bíróság valamennyi további bírója és titkára is lehet kiküldött bíró. A kiküldött bíró a kiküldő bíróság által átszámaztatott eljárási jogokat gyakorolja. A pert tárgyaló tanács helyett jár el, képviselőként végez eljárási cselekményt, felhatalmazását attól kapja, e kereteket a kiküldő bíróság végzésben határozza meg.

[120] A kiküldött bíró eljárásáról jegyzőkönyvet vesz fel. Az eljáró tanács többi tagja abból, közvetett módon, az eredményének megismerése útján szerez információkat a bizonyítási adatokról. Mindenesetre a kiküldött bíró személyén keresztül a közvetlenség elve még érvényesül az eljárásban.^[79]

9.4. Bizonyításfelvétel megkeresett bíróság útján

[121] A megkeresett bíróság útján történő bizonyításfelvételnek akkor van helye, ha a bíró kiküldése is jelentős nehézséggel vagy aránytalan többletköltséggel járna. A pert tárgyaló bíróság a bizonyítás felvétele céljából azt a járásbíróságot keresi meg, amelynek területén a meghallgatandó személyek laknak, illetve amelynek területén a bizonyítás legcélszerűbben foganatosítható (például ahol a szemletárgy található). Ezen előírás keretei között a bíróságnak a célszerűségi szempontokat szem előtt tartva kell meghatároznia a megkeresett bíróságot. Megkeresett bíróság csak járásbíróság – Budapest területén kerületi bíróság – lehet. Ebben az esetben a megkeresett bíróság belföldi jogsegély keretében elvégzi a szükséges bizonyítási cselekményt. A perbíróság a bizonyítási eszközzel egyáltalán nem kerül kapcsolatba, de a bizonyításfelvétel törvényességét garantálja, hogy ebben az esetben is bíróság foganatosítja a bizonyítást.^[80]

[122] A megkeresett bíróság útján történő bizonyításfelvétel speciális esete a külföldi bíróság megkeresése (külföldi jogsegélykérelem). Ennek során a *nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény* (Nmjtv.) 78-81. §-ait, a megkeresett állam és Magyarország kapcsolatában irányadó multilaterális vagy bilaterális nemzetközi egyezményeket (köztük a kitüntetett jelentősége folytán külön említendő *Hágai Egyezményt*, mely Magyarországon a *2004. évi CCVI. törvénnyel* került kihirdetésre), továbbá az Európai Unió tagállamainak egymás közötti kapcsolatában – Dánia kivételével – a *Tanács 2001. május 28-i 1206/2001/EK rendeletét* kell alkalmazni (->jogsegély).

9.5. Előzetes bizonyítás

[123] Előzetes bizonyításnak van helye az érdekelt fél kérelmére a per megindítása előtt vagy annak folyamatban léte alatt, ha *a)* a bizonyítás a per folyamán, illetve annak későbbi szakaszában nem lenne sikeresen lefolytatható, vagy az jelentős nehézséggel járna, *b)* a bizonyítás előzetes

lefolytatása a per elkerülését, illetve észszerű időn belül történő befejezését elősegíti, vagy c) a bizonyítás előzetes lefolytatását jogszabály megengedi. Az előzetes bizonyítás lefolytatására illetékes a kérelmező lakóhelye szerint illetékes járásbíróság vagy az a járásbíróság, amelynek a területén a bizonyítás a legcélszerűbben lefolytatható. Ha a per folyamatban van, a per bírósága az előzetes bizonyítás lefolytatására kizárólagosan illetékes.^[81]

9.6. A bizonyítás fogatosítása külföldön

[124] A Pp. nem zárja ki, a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről szóló, 2001. május 28-i 1206/2001/EK tanácsi rendelet pedig kifejezetten lehetővé teszi a külföldi jogsegély igénybevételénél egyszerűbb és közvetlenebb bizonyításfelvételt a perbíróság számára az Európai Unió tagállamaiban. Közvetlen bizonyításfelvételnek csak akkor van helye, ha önkéntes alapon, kényszerítő intézkedések alkalmazása nélkül fogatosítható. Amennyiben a közvetlen bizonyítás szükségessé teszi valamely személy meghallgatását, a megkereső bíróság tájékoztatja az érintett személyt a meghallgatás önkéntes jellegéről. Ez az eljárási lehetőség nem csak a tárgyaló tanács által végzett bizonyítási cselekményhez vehető igénybe. A rendelet 17. cikk (3) bekezdése kitér arra, ha a bizonyításfelvételt a megkereső bíróság tagállamának jogával összhangban kinevezett igazságügyi megbízott, illetve más személy – például szakértő – végzi. Következésképpen akár bírósági titkár is eljárhat a Pp. 281. § (1) bekezdésének megfelelően, de igénybe vehető szakértői bizonyítás keretében is a szakértői szemle vagy vizsgálat külföldi megtartásához, elvégzéséhez.^[82]

[125] A polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyításfelvételtől szóló, Hágában, 1970. március 17. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 2004. évi CXVI. törvény 17. Cikke lehetővé teszi, hogy polgári vagy kereskedelmi ügyekben minden olyan személy, akit erre a célra megbízottként kijelöltek, kényszer alkalmazása nélkül bizonyítást fogatosíthasson valamely Szerződő Állam területén olyan eljárás céljára, amely valamely másik Szerződő Állam bírósága előtt van folyamatban, amennyiben ezt azon Állam kijelölt illetékes hatósága, ahol a bizonyítást fogatosítani kell – általánosságban vagy a konkrét esetre vonatkozóan – engedélyezte, és azokat a feltételeket, amelyeket az illetékes hatóság engedélyében meghatározott, a megbízott teljesíti. Ennek az egyezménynek az Amerikai Egyesült Államoktól, Argentínától és Ausztráliától kezdve Izraelen és a Koreai Köztársaságon keresztül Mexikóig és Ukrajnáig terjedően számos Európai Unió kívüli ország részes tagállama.^[83]

10. Bizonyítás a perorvoslati eljárásokban

[126] A fellebbezési eljárásban (->perorvoslatok) csak az utólagos bizonyítás (9.1. [114]) szabályai szerint van mód bizonyítási indítvány tételére és bizonyítás felvételére. A másodfokú bíróság az általa elrendelt bizonyítást közvetlenül (ideértve elektronikus hírközlő hálózat igénybevételét és kiküldött bíró alkalmazását is) vagy megkeresés útján fogatosítja. Az ítéletábla a bizonyítás lefolytatása végett az elsőfokon eljáró törvényszéket és ennek a székhelyén működő járásbíróságot is megkeresheti.^[84]

[127] A felülvizsgálati eljárásban bizonyítás felvételének helye nincs, a Kúria a felülvizsgálati kérelem elbírálása során a jogerős ítélet meghozatalok rendelkezésre álló iratok és bizonyítékok alapján dönt.^[85]

[128] A perújítási eljárásban a perújítás megengedése esetén az elsőfokú eljárás szabályai szerint van helye a bizonyítékok szolgáltatásának és a bizonyítás felvételének.^[86]

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGSZABÁLYOK KOMMENTÁRJA I-III.

11. JEGYZETEK

- [1] FARKAS József – KENGYEL Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2005, 23–32.
- [2] *A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény* 32. § (2) bekezdés.
- [3] *A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény* 18. § (3) bekezdés.
- [4] Ptk. 2:5. §; 1/1960. (IV. 13.) IM rendelet.
- [5] *A csőd eljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XL. törvény* 51. § 6. § (3) bekezdés.
- [6] *Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény* 1. § (1) bekezdés, *a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény* 97. § (2) bekezdés stb.
- [7] Megjegyzésre érdemes ehelyütt, hogy például a választottbírói eljárási forma ezt a szabadságot is biztosítja a felek számára. Azok a felek, akik a választottbírói utat választják a jogvitájuk rendezésére, az eljárás lefolytatásának, közöttük a bizonyítás felvételi rendjének a szabályait is alakíthatják konszenzussal.
- [8] Például a tanúzási képtelenségnek a Pp. 289. § (1)–(3) bekezdésében felsorolt esetei; a Pp. 301. § (1)–(2) bekezdéseiben foglalt szakértő-alkalmazási tilalmak; a kirendelhető szakértők számát és személyét korlátozó rendelkezések a Pp. 308. § (1) bekezdésében, a szemle elrendelésének a Pp. 328. § (2) bekezdésében foglalt tilalmak.
- [9] Például a Pp. 498. § (1) bekezdésének második mondata értelmében a sajtó-helyreigazítás iránt indított perben utólagos bizonyításnak helye nincs: a bizonyítás felvételének csak olyan bizonyítékokra vonatkozóan van helye, amelyek a tárgyaláson rendelkezésre állnak, vagy amelyeket a felek legkésőbb a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig felajánlottak. Másfajta, a bizonyítás tárgykörét behatároló bizonyításvételi korlátot tartalmaz a Pp. 504. § (2) bekezdése: „Bizonyítás felvételének csak olyan bizonyítékokra vonatkozóan van helye, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy azokkal a felperes bizonyítsa, hogy a képmás vagy a hangfelvétel elkészült, illetve azt felhasználták, illetve hogy azokkal az alperes bizonyítsa, hogy a felperes az elkészítéséhez, illetve a felhasználásához hozzájárult, vagy a felperes hozzájárulására törvény alapján nincs szükség. Bizonyítás felvételének van helye továbbá, ha az az objektív jogkövetkezmények alkalmazása körében szükséges.”
- [10] Például a Pp. 289. § (5) bekezdésében és 290. § (6) bekezdésében, melyek kirekesztik az értékelhető bizonyítékok köréből a tanúzási képtelensége, illetve a mentességére történő alapos hivatkozása ellenére vallomástételre kötelezett tanú vallomását; a Pp. 316. § (3) bekezdése, amely meghatározott feltételek mellett kizárja a perben rendelkezésre álló szakvélemény bizonyítékként való figyelembevételét; a Pp. 322. § (5) bekezdése, amely a minősítő hozzájárulása hiányában tiltja a minősített adatot tartalmazó okirat vagy okiratrész felhasználhatóságát.
- [11] Például a Pp. 323. § (3) bekezdése a közokirat, a 324. § a közokiratról készült másolat, a 325. § (3) bekezdése a teljes bizonyító erejű magánokirat, a 327. § a jogi személy által kiállított vagy őrzött

okiratról készült másolat bizonyító erejét határozza meg.

[12] Pp. 325. § (5) bekezdés: ha a teljes bizonyító erejű magánokiraton szereplő aláírás valódisága nem vitás vagy bizonyított, az aláírást vagy bélyegzőt megelőző szöveget az ellenkező bizonyításáig meg nem hamisítottak kell tekinteni.

[13] A Pp. 444. § (1) bekezdése alapján a bíróság az alperes elmeállapotának vizsgálatára és a választójogból való kizárás megítélése tárgyában csak igazságügyi pszichiátriai szakértőt rendelhet ki.

[14] Például Ptk. 3:168. § (2) bekezdés, Ptk. 4:59. § (3) bekezdés, Ptk. 5:177. § (2) bekezdés, Ptk. 6:26. §, Ptk. 6:77. § (2) bekezdés és 103. § (1) bekezdés, Ptk. 6:230. § (3) bekezdés, Ptk. 6:554. § (3) bekezdés, *a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény* (Mt.) 180. § (5) bekezdés, *a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény* 167. § (4) bekezdés, *a váltójogi szabályok szövegének közzétételéről szóló 1/1965. (I. 24.) IM rendelet* 44. § (1) és (8) bekezdései, *a csekkjogi szabályok szövegének közzétételéről szóló 2/1965. (I. 24.) IM rendelet* 40. § stb.

[15] LÉGRÁDI István: „Gondolatok a bizonyítás általános kérdéseiről” in NÉMETH János – VARGA István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, Budapest, HVG–Orac, 2014, 446.

[16] Mindenekelőtt ilyenként említendő a hivatalbóliság megengedése a személyállapoti perekben, továbbá az, hogy ezekben a perekben szűkebbek a tanúvallomás megtagadásának lehetőségei [Pp. 434. § (1) bekezdés]; sajtó-helyreigazítás iránt indított perben bizonyítás felvételének csak olyan bizonyítékokra vonatkozóan van helye, amelyek a tárgyaláson rendelkezésre állnak, vagy amelyeket a felek legkésőbb a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig felajánlottak [Pp. 498. § (1) bekezdés]; munkaügyi perekben meghatározott tények bizonyítását előre és általánosan a munkáltató feladatává teszi a törvény (Pp. 522. §).

[17] BECK Salamon: „A polgári per alanyai” in (szerkesztő megjelölése nélkül): *A magyar polgári per jog főbb kérdései*, Budapest, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, 1953, 57.

[18] Az egyezséget, az elismerést és a jogról való lemondást kivéve minden cselekményre jogosultak, amelyet az általuk támogatott fél megtehet [Pp. 44. § (5) bekezdés, 59. § (4) bekezdés].

[19] „Jogállás fogalmán nem csak az éppen meglévő jogokat és kötelezettségeket értik, hanem mindazokat a jogokat, kötelezettségeket is, amelyeket az adott személy (típus) jogszerűen megszerezhet, ill[etve] amelyeknek alanya lehet.” LAMM Vanda – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Jogi Lexikon*, Budapest, CompLex, 2011, 337–338.

[20] A bizonyítás jogán és kötelezettségén azt értjük, hogy a félnek joga van, illetve köteles valamely tényállítást vagy ténybeli körülményt bizonyítani. Ilyen kötelezettsége nincs, bizonyítással kapcsolatos kötelezettsége viszont lehet. Ez a kapcsolódó kötelezettség fogalmazódik meg például a Pp. 285. §-ában. Ha a fél élt a tanúbizonyítás indítványozásának jogával, ahhoz kapcsolódó kötelezettsége a tanú adatainak a zárt adatkezelés szabályai szerint történő bejelentése, és ha ennek megszegésével terjeszti elő a bizonyítási indítványát, a tanú adatvédelmi kifogása esetén őt a bíróság pénzbírsággal sújtja. Nem soroljuk viszont ide azokat a „kötelezettségeket” (teendőket), amelyek oly módon „kapcsolódnak” a bizonyítás indítványozásának a jogához, hogy annak megfelelő gyakorlását jelentik, mint például a bizonyítási indítvány tartalmi követelményei [Pp. 275. § (1) bekezdés] vagy az ahhoz társuló költségelölézési kötelezettség [Pp. 79. § (1) bekezdés], mert e „kötelezettségek” teljesítetlenségének nincs önálló jogkövetkezménye, jogkövetkezményük a bizonyítás mellőzése [Pp. 276. § (4) bekezdés], tehát a bizonyítási teher viselése.

[21] KOBLER Ferenc: *Az állítási érdek szabályai, Tekintettel a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatára, Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Budapest, Franklin, 1901, 5.

[22] LÉGRÁDI István: „Bizonyítási teher egyes bizonyítási szükeghelyzetekben” in VARGA István (szerk.): *Codificatio processualis civilis. Studia in honorem Németh János II.*, Budapest, ELTE Eötvös, 2013, 224.

[23] FARKAS–KENGYEL (1. j.) 62.

[24] VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*, Budapest, HVG–Orac – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016, 376.

[25] „[A] tényállásban érdekeltnek a bizonyítási érdeke akkor is fennállhat, ha helyette más tette meg a perben a szükséges tényállítást.” VARGA–ÉLESS (24. j.) 366.

[26] FARKAS–KENGYEL (1. j.) 194.

[27] VARGA–ÉLESS (24. j.) 365.

[28] Törvényi tényállási elemek például a deliktualis kárfelelősség érvényesítésére irányuló perekben a következők: „(1) aki (2) másnak (3) jogellenesen (4) kárt (5) okoz, köteles azt megtéríteni” [Ptk. 6:519. § első mondat]. Ebben a normában a jogkövetkezmény a kár megtérítésének a kötelezettsége (második tagmondat), melyre vonatkozó jogi következtetést a per eredményeként hozott ítéletében akkor vonhat le a bíróság, ha a felperes konkrétan bizonyítja, hogy történetileg (1) a perbevonat alperes, (2) neki, (3) az állított, tiltott (nem jogszerű) magatartással (4) meghatározott módon okozta (5) az állított mértékű (vagy annál kisebb) kárát. A perben jelentős érdemi tények körét az anyagi jogszabályok olykor nemcsak indirekt módon, az alanyi jogot megnyitó törvényi tényállási elemek meghatározásával, hanem akár direkt módon, a bizonyítási szükségletek szabályozásával is meghatározhatják. A bizonyítandó ténybeli körülményeket határolja be a Ptk. 6:73. § (3) bekezdése, amely az előszerződés teljesítésére irányuló keresettel szembeni védekezés komplett bizonyítási szükségletét határozza meg: „A szerződés megkötését bármelyik fél megtagadhatja, ha bizonyítja, hogy a) az előszerződés megkötését követően előállott körülmény következtében az előszerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené; b) a körülmények megváltozásának lehetősége az előszerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható; c) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és d) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.” Alternatív bizonyítási lehetőségeket sorol fel kimerítő jelleggel a Ptk. 6:168. § (3) bekezdése: „A gyártó mentesül a termékszavatossági kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy a) a terméket nem üzleti tevékenysége vagy önálló foglalkozása körében gyártotta vagy forgalmazta; b) a termék forgalomba hozatalának időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető; vagy c) a termék hibáját jogszabály vagy kötelező hatósági előírás alkalmazása okozta.

[29] GÁTOS György: „Bizonyítás” in NÉMETH János (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999, 649.

[30] FARKAS József: „Bizonyítás” in SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976, 883. Hasonlóképpen ZLINSZKY Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári peres eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra*, Budapest, Athenaeum, 1875, 73.

[31] GÁTOS (29. j.) 649.

[32] FARKAS (30. j.) 884.

[33] A szakértő perbeli közreműködését hagyományosan bizonyítási módnak tekintjük. A Pp. is ekként tipizálja, holott a szakértő bizonyításban való közreműködése lényegesen különbözik a többi közreműködőtől. Helyesebb lett volna a bíróság segédszerveként szabályozni. Ehhez lásd bővebben VARGA–ÉLESS (24. j.) 466–494.

[34] Nem ezt fejezi ki az a törvényi rendelkezés sem, amely szerint „olyan tényre vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti” [Pp. 320. § (5) bekezdés, hasonlóképpen az 1952. évi Pp. 193. §]. Ez a rendelkezés a pergazdaságosság szolgálatában áll: ne folytasson le a bíróság körülményes és időigényes tanúbizonyítást olyan ténybeli kérdésekben, amelyek okirat alapján megválaszolhatók.

- [35] PAPP Zsuzsanna: „Gondolatok a jogsértő módon előállt bizonyítási eszközök és az egyes alapjogok megsértésének polgári perjogi kezeléséről, különös tekintettel a Pp.-kodifikációra” in VARGA (22. j.) 303.
- [36] PAPP (35. j.) 305; PAPP Zsuzsanna: *Az illegális eredetű, illetve a felhasználásukkal személyiségi jogot sértő információk a polgári perbeli bizonyításban*, PhD Értekezés, Budapest, ELTE ÁJK Doktori Iskola, 2011.
- [37] Pp. 269. §.
- [38] Pp. 328–333. §.
- [39] HARSÁGI Viktória: *Okirati bizonyítás a modern polgári perben*, Budapest, HVG–Orac, 2005, 44–48.
- [40] HARSÁGI (39. j.) 48–54.
- [41] Pp. 323–324. §.
- [42] Pp. 325. §, 327. §.
- [43] Pp. 325. § (3) bekezdés és 326. §.
- [44] Ha a teljes bizonyító erejű magánokiraton szereplő aláírás valódisága nem vitás vagy bizonyított, illetve a legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírás, bélyegző vagy zárt rendszerben alkalmazott bizalmi szolgáltatás keretében a kiállító saját kezű aláírására egyértelműen visszavezethető adatok ellenőrzésének eredményéből más nem következik, az aláírást vagy a bélyegzőt megelőző szöveget – elektronikus okirat esetén az aláírt vagy bélyegzővel ellátott adatokat – az ellenkező bizonyításáig meg nem hamisítottak kell tekinteni, kivéve, ha az okiratnak olyan rendellenességei vagy hiányai vannak, amelyek e vélelmet megdöntik [Pp. 325. § (5) bekezdés].
- [45] A magyar jog szerint ilyen a meghatalmazás és a peres eljárás céljára kiállított nyilatkozat (Pp. 594. § b) pont).
- [46] Kihirdette az 1973. évi 11. tvr.
- [47] Bizonyos végrehajtható közokiratok nemzetközi forgalmának a tárgyalása nem teszi nélkülözhetővé a Brüsszel I–II. rendeletek taglalását sem, ehelyütt azonban mellőzhetők, mert csak végrehajthatósági és nem bizonyítási jelentőségük van.
- [48] Pp. 594. § a) pont.
- [49] Pp. 320–322. §.
- [50] A véleményeket idézi KENGYEL Miklós: *Tanúbizonyítás a polgári perben*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988, 5–6.
- [51] KENGYEL (50. j.) 17.
- [52] A büntetőeljárás törvényekkel ellentétben a polgári perjogi kódexeink sohasem határozták meg a tanú fogalmát. Olyan rendelkezést, amely közreműködésüket kizárólag a múltbeli bizonyítandó tényekre korlátozta volna, egyedül az 1868. évi Ptr. 190. §-a tartalmazott, a későbbi perjogi törvényeink nem.
- [53] KENGYEL (50. j.) 67.
- [54] FARKAS–KENGYEL (1. j.) 145.
- [55] A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 3. § (1) bekezdés a) pontja határozza meg a nemzeti minősített adat fogalmát: a minősítéssel védhető közérdekek körébe tartozó, a minősítési jelölést az e törvényben, valamint az e törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályokban meghatározott formai követelményeknek megfelelően tartalmazó olyan adat, amelyről – a megjelenési formájától függetlenül – a minősítő a minősítési eljárás során megállapította, hogy az érvényességi időn belüli nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése, módosítása vagy

felhasználása, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé, valamint az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele a minősítéssel védhető közérdekek közül bármelyiket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti (a továbbiakban együtt: károsítja), és tartalmára tekintettel annak nyilvánosságát és megismerhetőségét a minősítés keretében korlátozza. A törvény 14. § (4) bekezdése szerint közigazgatási, – a büntetőeljárást kivéve – bírósági, szabálysértési vagy egyéb hatósági eljárásban a nemzeti minősített adathoz történő hozzáférést a minősítő engedélyezheti. Az (5) bekezdés lehetővé teszi, hogy ha bírósági eljárásban a titoktartásra kötelezettnek nemzeti minősített adatról kell nyilatkoznia, a titoktartási kötelezettség alól az adatot minősítő személy a részére felmentést adjon.

[56] Az *a)* és *b)* pontban feltüntetett személyek tekintetében bizonyos esetekre nézve kivételeket is megállapít a törvény. Ha a tanú több pertárs közül nem valamennyinek a hozzátartozója, a tanúságtételt a többiekre nézve csak akkor tagadhatja meg, ha a vallomás nem különíthető el. A tanúságtétel nem tagadható meg, ha *a)* a tanú a kérdéses jogviszonyban a felek valamelyikének jogelődje, *b)* a kérdés olyan jogügyletre vonatkozik, amelynél a tanú mint valamelyik fél képviselője vagy mint ügyleti tanú maga is közreműködött, vagy valamelyik fél a tanúnak képviselője volt, *c)* a kérdés a tanú családtagjának származására, házasságára, életben létére, halálára, kiskorú családtagját érintő szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére, harmadik személynél történő elhelyezésére, kiadására vagy családi viszonyon alapuló vagyoni jogi ügyre vonatkozik [Pp. 290. § (2)–(3) bekezdés].

[57] *A diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről szóló 1965. évi 22. törvényerejű rendelet; a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 13. törvényerejű rendelet.*

[58] A tanúzási kötelezettség alól mentes személyek a tanú valamennyi részkötelezettsége alól mentességet élveznek, a bíróság előtti megjelenésre sem kötelezhetők, míg a vallomástételi kötelezettség alól felmentett személyeknek ez a részkötelezettsége még akkor is fennáll, ha vallomástételre képtelenek, ugyanis egyéb valószínűsítő adat hiányában őket a bíróság a megtagadás okára nézve is meghallgathatja [Pp. 291. § (2) bekezdés].

[59] KENGYEL (50. j.) 100.

[60] Az angolszász perjogi rendszerek ismerik még, ott azonban jelentősen eltérő szemlélet talaján, jelentősen különböző jogi környezetben alakult ki. KENGYEL (50. j.) 106–110.

[61] *A tanúk költségtérítéséről szóló 14/2008. (VI. 27.) IRM rendelet szabályai szerint.*

[62] Az 1911. évi I. tc. 366. §-ához fűzött indokolás.

[63] Az 1952. évi III. tv. 181. § (1) bekezdése.

[64] ZLINSZKY (30. j.) 305–309.

[65] METZINGER Péter: „A szakértői bizonyítás hatékonysága a gazdasági perekben de lege lata és de lege ferenda” *Pázmány Law Working Papers* 2012/13, 1–32.

[66] VARGA-ÉLESS (24. j.) 466–467.

[67] Metzinger Péter is kizárólag a gazdasági perekre modellezte vázlatát. Az ezekben részt vevő felek általában rendelkeznek a szükséges szakmai és gazdasági potenciállal. Ez viszont nem mondható el valamennyi perre nézve.

[68] A polgári perrendtartásról szóló T11900. számú Törvényjavaslat 300. §-ához fűzött indokolás.

[69] Jelenleg öt szakértői testületet működik: (1) az Agrárgazdasági Igazságügyi Szakértői Testület, (2) az Állategészségügyi Igazságügyi Szakértői Testület, (3) az Egészségügyi Területen Működő Igazságügyi Szakértői Testület, (4) a Műszaki Igazságügyi Szakértői Testület, valamint (5) a Pénz- és Tőkepiaci Igazságügyi Szakértői Testület (*az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet*). Nem értendő ide a Szerzői Jogi Szakértői Testületet (*a szerzői*

jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 101. §). Ez a szakértői testület a szerzői jogi jogvitás ügyekben nemcsak a Pp. 315. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek megvalósulása esetén új szakértőként rendelhető ki, hanem mindjárt első alkalommal is.

[70] Ezeket az *igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény* 47. § (4) bekezdése sorolja fel.

[71] Véletlenül sem arra kívánunk célozni, hogy az igazságügyi szakértők a megélhetésük és a díjfizető kiszolgálása érdekében elvtelenül és gátlástalanul áruba bocsátanák szakmai meggyőződésüket. Még csak nem is arra, hogy – pszichikailag természetes, emiatt ki sem zárható módon – esetleg a szakértő megismerő/következtető tevékenységét öntudatlanul is vezérli (és ilyen módon lényegesen meghatározza) a megbízójával szembeni lojalitás. Egészen egyszerűen arról van szó, hogy még a legegzaktabbnak nevezett tudományterületek képviselői sem értenek mindenben egyet, a bizonyító fél pedig a számára nem kedvező véleményt nem fogja a bíróság elé tárni, hanem olyan szakértőt keres, akinek a szakmai felfogása illeszkedik az ő érdekeihez.

[72] MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai*, Budapest, Franklin Társulat, 1898, 200.

[73] A részletes javaslat és indokolása megtalálható: VARGA-ÉLESS (24. j.) 466–494. A normaszöveg-javaslat kidolgozója és a hozzá fűzött indokolás szerzője Parlagi Mátyás.

[74] Lásd az Európai Bizottság által működtetett europa.eu honlap közérdekű információit.

[75] Pp. 429. §, 434. § (1) bekezdés.

[76] Pp. 323. § (2) bekezdés.

[77] Pp. 220. §.

[78] Pp. 622–627. §.

[79] Pp. 281. §.

[80] Pp. 282–283. §.

[81] Pp. 334–339. §.

[82] A jogszabály szövege. A gyakorlati útmutató. Az 1206/2001/EK rendelettel kapcsolatos nemzeti tájékoztatás és online formanyomtatványok.

[83] Lásd az Igazságügyi Minisztérium Magánjogi Főosztályának a Magyarország és más államok között hatályos, a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködés területén alkalmazandó uniós és nemzetközi jogforrások listáját.

[84] Pp. 378. § (3) bekezdés.

[85] Pp. 422. §.

[86] Pp. 402. § (6) bekezdés, 404. § (1) bekezdés.